

Vlerk

Vogelwerkgroep
Arnhem e.o.

Jaargang **36/4** 2019

Vlerk

36/4 2019

Vlerk is een uitgave van de Vogelwerkgroep Arnhem en omstreken en verschijnt viermaal per jaar. De vereniging is opgericht 10 maart 1982 met als doel de bestudering en bescherming van in het wild levende vogels. Het werkgebied ligt rondom Arnhem en beslaat het gebied tussen Zutphen, Spijk, Elst en Hoenderloo.

Redactie Jeannette Weijers, Bas van Balen, Herman Boesveld, Jan Schoppers
Redactieadres Jeannette Weijers, Vlerk@vogelwerkgroeparnhem.nl

Vormgeving Fokko Erhart, fokko@wildernisfoto.nl

Voorzitter Herman Boesveld, 06-25 407 522, voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl

Penningmeester Henk Tamerius, penningmeester@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuurslid Matthias Koster, bescherming@vogelwerkgroeparnhem.nl

Matthias Koster, onderzoek@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuurslid Jelle Aalders, educatie@vogelwerkgroeparnhem.nl

Bestuursadviseur Ruud Redingius, wibrandus@gmail.com

Ledenadministratie Henk Tamerius, 026 84 85 409, ledenadministratie@vogelwerkgroeparnhem.nl

Contributie Digitale Vlerk € 20,- per jaar (€17,50 indien per machtiging betaald)
Papieren Vlerk € 25,- per jaar (€ 22,50 indien per machtiging betaald)
Donateurs per jaar: € 20,- voor een digitale Vlerk en € 25,- voor een papieren Vlerk
Bankrekening NL35 INGB 0003 9834 71 t.n.v. Vogelwerkgroep Arnhem e.o. te Arnhem.

Losse nummers Te bestellen door €4,00 over te maken o.v.v. "jaargang/nummer".

Website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Webmaster Jorick van de Westeringh, webmaster@vogelwerkgroeparnhem.nl

Druk Repro, Pro Persona, Wolfheze. Oplage: 290

Foto omslag Koolmees Westerheide, 4 april 2014. Foto: Koos Dansen

© Foto's Op geen enkele wijze mogen foto's uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie en/of andere rechthebbenden.

Kopijsluitingsdatum Vlerk 2020/4:

1 februari 2020

Vlerk

Van de redactie

De redactie doet op dit moment wat zij kan om de bezorging van de Vlerk nog voor de feestdagen te laten plaatsvinden. Er zijn helaas krachten buiten ons om waarmee we moeten rekenen, maar wees ervan overtuigd: wij trekken er aan zoveel we kunnen!

Over trekken gesproken: honderdduizenden vogels van groot tot klein hebben inmiddels ons land al lang weer verlaten en zijn gedeeltelijk vervangen door andere trekkers: het is een komen en gaan en dat maakt dat vogelen ook in dit seizoen weer een overvloed aan uitdagingen biedt. Overal zijn, met een beetje geluk, bijzonderheden te spotten wat mij brengt tot mijn oproep in de rubriek Vlerkjes: mocht het je gebeuren, in welk seizoen dan ook, dat er zich ineens iets onverwachts voor je lens afspeelt (scope, kijker, camera): aarzel niet! Stuur je ontdekking eerst naar waarneming.nl maar vergeet niet dat ook de Vlerk lezers beslist zullen genieten van dit soort bijzonder ontdekkingen! Jullie weten me te vinden!

Dat de natuur ter ruste gaat: het geldt beslist voor de meeste bomen en planten maar voor de tuinvogels: ho maar! Veel soorten die in de zomer door voldoende voedselaanbod de bebouwing niet dicht hoeven te benaderen zijn nu in grote getale aanwezig: Heggemus, Winterkoning, Roodborst, Merels, Vinken, Groenlingen, maar ook Koperwieken en groepen Putters; alles duikt ineens op, aangetrokken door het voedsel dat ofwel door mij of door

de natuur voor hen is klaargelegd. Vooral de Mezen laten zich niet kennen: het is de hele dag een gefladder van jawelste en de zonnepittenbakjes en pindahoudertjes moeten vrijwel dagelijks aangevuld worden. De Koolmees, als een van de meest geziene tuinsoorten in ons land wordt, zeer verdiend, in dit nummer in het zonnetje gezet.

Het is ook het moment voor het uitzoeken van de foto's van de afgelopen seizoenen. Bij een goed glas wijn en passende muziek weg mijmeren bij alle herinneringen aan de vele geslaagde excursies (waarvan weer een aantal verslagen in dit nummer). En mocht het nu gebeuren dat er ineens een op meerdere fronten mislukte vogelfoto opduikt? Bewaar hem en stuur hem op naar de lezingen werkgroep als bijdrage voor het komende MYSTERY BIRD event: voor details zie verder op in dit nummer.

Veel vogel- en leesplezier gewenst!

Namens de Vlerkredactie

Jeannette Weijers

Vlerk@vogelwerkgroeparnhem.nl

**Verwachte verschijningsdatum volgende
Vlerk: eind maart 2020**

Van het bestuur

Deze titel staat er telkens boven, terwijl het steeds geschreven wordt door alleen de voorzitter zonder overleg. Enige uitleg: het VWG-bestuur bestaat uit vier heren, waarvan drie bepaald niet gepensioneerd. Twee ecologen, die er ook bij nacht en ontij op uit moeten en een gediplomeerd en begenadigd makelaar-taxateur, die van wanten weet. Overleg tussen de bestuursleden geschiedt via email en app, waarbij tussen de zender en ontvanger nogal eens fors tijdsverschil optreedt. Dat krijg je met dertigers en veertigers, die de maatschappelijke ladder beklimmen. Ik zit al jaren vast op dezelfde sport van die ladder. Van

bestuursvergaderingen wordt gelukkig niemand moe, want die komen niet zo vaak voor. Ik schrijf dit artikel op 13 november 2019 en we vergaderen op 10 december a.s., dus moet ik me voorzichtig uitdrukken bij het opsommen van activiteiten, anders jaag ik mijn vogelbroeders wellicht in de gordijnen en die plek past niet bij hun werkzaamheden.

Eigenlijk kun je ook deze Vlerk niet lezen zonder je agenda bij de hand hè. Zoveel activiteiten, lezingen en bijeenkomsten! Neem nou die avond met Arjan Dwarshuis, wereldkampioen vogelspotten, die komt

Foto: Koos Dansen

Lees verder bij artikel "Eiland in zicht" over de werkzaamheden in Park Lingezegen

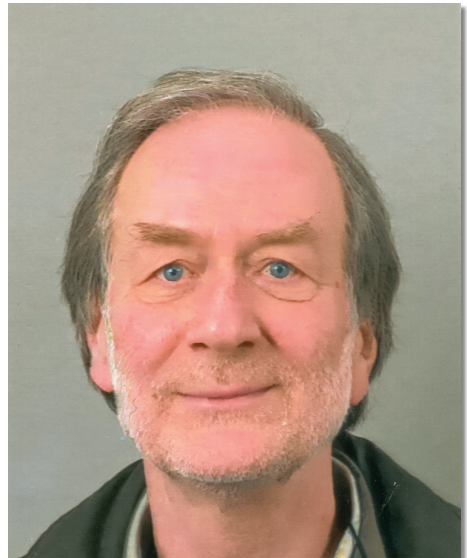
naar onze VWG en dat flikken Gert de Jong en Joop Ouborg. Ook hebben zij een Mystery Bird-avond opgezet en die..... beste vogelvrienden laten wij als bestuur uitlopen in een **NIEUWJAARSBORREL** van de VWG Arnhem e.o. Bij mijn weten nooit eerder gedaan en ze zeggen, dat dertigers en veertigers doorgaans snel warmlopen voor gratis drinken! Al genoteerd? **14 januari 2020!** Details via de VWG-mail! Wil je op excursie: zie activiteitenprogramma! De **jaarvergadering van onze VWG** staat ook al gepland, d.w.z., als die jongens van Staatsbosbeheer tenminste snel reageren, want die vullen een deel van die avond. Ze gaan uitleggen wat ze allemaal doen en waarom. Als je iets geeft om Park Linge-zegen (zie onder ander het artikel: eiland in zicht), dan ben je daar natuurlijk bij. Van deze voorzitter mogen jullie verwachten, dat het huishoudelijke gedeelte van de jaarvergadering één kop koffie lang duurt en daarna...alwéér...gratis drinken! Het wordt **11 of 12 maart 2020**, zie straks de VWG-mail.

Heb ik net mijn achterbak weer volgeladen met vogelvoer, moet ik lezen, dat vlooienmiddeltjes voor honden en katten tot sterfte onder jonge Koolmezen leiden. Kreeg tot nu toe de buxusmotrups de zwarte piet, oh nee...streeppiet, blijkt het nu aan de vlooien te liggen. Wat is de natuur toch ingewikkeld, lijkt wel politiek, want die vind ik toch zó moeilijk, als ik lees, dat het kabinet de beschermde status van natuurgebieden wil schrappen. Het moet toch niet gekker worden hè! Kom je een petitie tégen tegen: tekenen en verder genieten van de vogelwereld, ook al zit de helft nu in de zon elders. Zelf geloof ik erg

in driemaal scheepsrecht en daarom ga ik, met vele anderen, Klapeksters in de winter tellen. Ons plot: zweefvliegveld Terlet heeft tweemaal de score nul opgeleverd, vandaar dat scheepsrecht.

Omdat we keihard werken, om Vlerk 4 vóór de jaarwisseling in de bus te krijgen, we nemen een andere verzender, dan krijgt deze voorzitter ook weer eens een Vlerk in de brievenbus, wens ik jullie namens het VWG-bestuur een gezond en voorspoedig 2020, waarin de gouden tip is: bezoekt het Marker Wad, een magnifiek stukje nieuw Nederland! Vanuit Enkhuizen vaar je twee uur, vanuit Lelystad in minder dan de helft van die tijd.

Herman Boesveld
Vorzitter

Leeftijdsopbouw broedende Koolmezen Wehlse Bos

Inleiding

Vanaf 2008 volg ik intensief een populatie Koolmezen in het Wehlse Bos. Ik werk hier mee aan het RAS-project van het Vogeltrekstation. RAS staat voor Retrapping Adults for Survival. Het ringproject richt zich specifiek op het meten van de overleving van Nederlandse broedvogels. Het doel van het project is om zoveel mogelijk terugvangsten van één vogelsoort binnen een vastomlijnd gebied te verzamelen, die het mogelijk maken om de overlevingskansen van een reeks van vogels te volgen. Het ringwerk voor RAS vindt met name plaats gedurende het broedseizoen en richt zich in de eerste plaats op de volwassen broedvogels. Daarnaast worden in het Wehlse

bos ook alle jonge vogels voorzien van een ring van het Vogeltrekstation, omdat een klein deel van deze vogels zich weer als broedvogel vestigt in het gebied. De terugvangsten van Koolmezen, die in vorige jaren zijn geringd, kunnen worden gebruikt om de overlevingskansen te berekenen. Door jaarlijks alle broedvogels te vangen ontstaat er goed beeld over de leeftijdsopbouw van deze populatie Koolmezen. In dit artikel zijn alle ring- en terugvangsten over de periode 2014-2019 van Koolmezen uitgewerkt. Ook komen aan bod de leeftijdssamenstelling van de broedparen en wanneer de jonge vogels de kans krijgen om zich te vestigen in de broedpopulatie.

Foto: Fokko Ehart

Figuur 1. Het onderzoeksgebied op landgoed 't Jagershuis in het Wehlse Bos. Kerngebied (noordoost) en overloopegebied (zuidwest)

Gebiedsomschrijving

Het onderzoeksgebied ligt op landgoed Het Jagershuis en maakt deel uit van een aaneengesloten bosgebied rondom het Stille Wald en Plakslag. Het bestaat uit een gevarieerd naald- en loofbos met op sommige stukken een rijke ondergroei. In het totaal komen er maar liefst 12 verschillende soorten naald- en 14 verschillende loofbomen voor (vriendenwehlsebos.nl). Het landgoed heeft een totale oppervlakte van 140 hectare, waarvan ongeveer 90 hectare uit bos bestaat. Geografisch gezien ligt het landgoed tussen de dorpen Didam en Wehl.

Nestkasten

In het totaal hangen op het landgoed zo'n 200 nestkasten voor kleine hollenbroeders. Het grootste gedeelte bestaat uit nestkasten van het type Wageningen met een invliegopening van 32 mm. Ongeveer 150 nestkasten hangen in het kerngebied en in het zuidelijk deel zijn nog 50 nestkasten opgehangen als een soort veiligheidskorridor om broedvogels die net op de grens broeden niet te missen (figuur 1). Gemiddeld hangen er ongeveer vier nestkasten per hectare bos. De bezettingsgraad van de 1^e broedsels is de laatste

jaren zo rond de 70%, dus er zijn voldoende "vrije" nestkasten beschikbaar.

Methode

Koolmezen zijn gevoelig voor verstoring. Wanneer je een broedende Koolmees van de eieren haalt bestaat er een kans, dat de vogel het legsel verlaat. Om beide ouders te vangen is het de beste periode, wanneer de jongen rond de zeven dagen oud zijn. De voedselbehoefte is dan ook erg groot, dus de oude vogels komen vaak voeren. Het vangen gebeurt met een klepje en een stokje die geplaatst worden in de nestkast. De ouder komt voeren, vliegt in de nestkast en tikt het stokje weg. Dan slaat er d.m.v. een veertje een klep voor de uitgang en de vogel is gevangen. Dat klinkt allemaal dramatisch, maar gelukkig ben ik er altijd vlakbij en kan de vogel zo uit de nestkast halen en ringen of de ring aflezen. Vanaf 2014 krijgen de Koolmeesvrouwen ook een unieke kleurcombinatie om de pootjes naast de ring van het Vogeltrekstation. Dit heeft als voordeel, dat ik tijdens het broeden de combinatie kan aflezen op het nest zonder de vogel te hoeven vangen. Wanneer een Koolmees zit te broeden op eieren kun je hem voorzichtig met een vinger een beetje van de eieren af duwen. Zo worden de poten zichtbaar en kun je de kleurringen makkelijk aflezen. Wanneer de jongen zeven dagen zijn krijgen deze ook meteen een ring van het Vogeltrekstation. De poten zijn dan dik genoeg en groeien ook niet meer in de dikte. Zijn de jongen

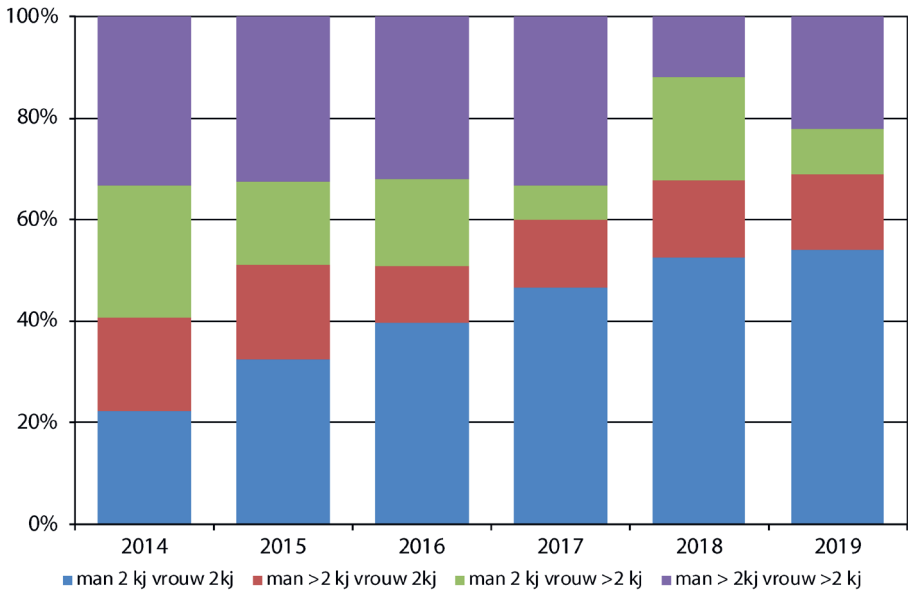
ouder dan 15 dagen dan is het verstandiger om oude vogels niet meer te vangen of de jongen te ringen. De jongen zijn dan al te groot en kunnen dan uit de kast springen. Dat betekent dus maar een dag of acht om de ouders te vangen en de jongen te ringen. Dat is ook nog niet erg, want de Koolmezen komen nooit verspreid over het broedseizoen op de wereld. Elk broedseizoen is er wel een piek van tien dagen waar ik iedere dag naar het bos ga om te vangen en te ringen. De drang om te voeren is zo groot, dat binnen het halfuur nadat de oudervogels zijn gevangen door mij, ze hier weer vrolijk mee verder gaan alsof er niets gebeurd is.

Aantal geringde pullen

Alle jonge Koolmezen worden vanaf 2008 voorzien van een ring van het Vogeltrekstation. In tabel 1 is per jaar het aantal geringde jongen weergegeven. In het totaal zijn er maar liefst 4168 jonge Koolmezen geringd t/m broedseizoen 2019. Van al deze jongen is er nog nooit (d.d. 1 oktober 2019) één teruggemeld van buiten het Wehlse bos. Veel nestkastcontroleurs stoppen met het controleren van de nestkasten na de eerste broedsels. De tweede broedsels mislukken vaak. Als we tabel 1 bekijken is slechts 7% van de geringde jongen afkomstig van het tweede broedsel of vervolglegsel. Dit betreft het aantal succesvol uitgevlogen jongen. Het werkelijk aantal eieren en jongen van de 2^e broedsels is veel hoger. Het aantal uitgevlogen jongen

Tabel 1. Aantal geringde pullen Koolmees 2008-19

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Tot.
Pul 1 ^e br.	110	275	100	278	256	163	240	297	167	330	680	981	3877
Pul 2 ^e br.	0	0	7	4	6	5	10	6	24	133	20	76	291
Totaal	110	275	107	282	262	168	250	303	191	463	700	1057	4168

Figuur 2. Leeftijd van de broedparen in vier categorieën in 2014-19

van het 2^e broedsel of vervolglegels is alle jaren erg laag. Een positieve uitzondering hierop is broedseizoen 2017. Door een combinatie van een hele vroege start van de eileg met een hoge sterfte van de jongen van de 1^e broedsels door voedselgebrek, besloten heel veel broedparen over te gaan op een vervolglegsel. Er vlogen dat jaar een record aantal van 133 jongen uit. In tabel 1 zien we een duidelijke toename van het aantal geringde jongen in de periode 2017 t/m 2019. Deels heeft dit maken met een goed broedsucces in die jaren, maar zeker ook van invloed is een uitbreiding van het kerngebied. In deze periode groeide het aantal opgehangen nestkasten van 123 naar 200 stuks.

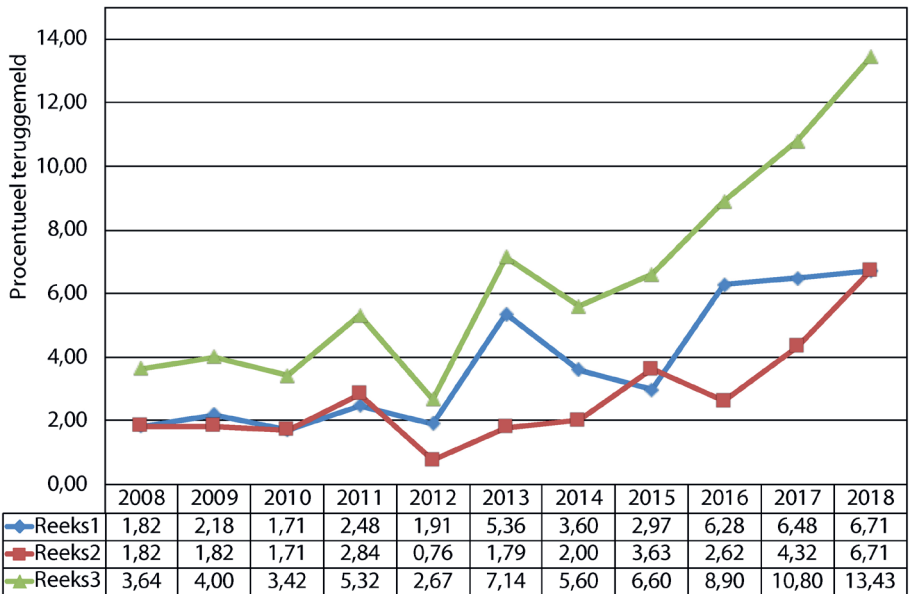
Verenkleed Koolmezen

Met een beetje oefening is er bij het verenkleed van een Koolmees vast te

stellen of een vogel in het 2^e kalenderjaar is of dat de vogel overjarig is (na 2 kj). Een vogel met een broedkleed in het 2^e kalenderjaar is zeker geboren in het vorige broedseizoen en is dus 1 jaar oud. Een vogel met een broedkleed >2^e kalenderjaar heeft al minimaal 1 broedseizoen achter de rug en is minimaal 2 jaar oud. Het exacte geboortjaar weet je dan niet. Deze leeftijdskenmerken spelen een belangrijke rol bij het vaststellen van leeftijdsopbouw van de populatie.

Samenstelling leeftijd broedparen.

Nu wij weten, dat er twee verschillende leeftijden op basis van het verenkleed vast te stellen zijn, kun je de paartjes Koolmezen in 4 verschillende categorieën indelen. In figuur 2 zijn alle paartjes waarvan zowel de man als vrouw gevangen zijn, onderverdeeld in vier verschillende

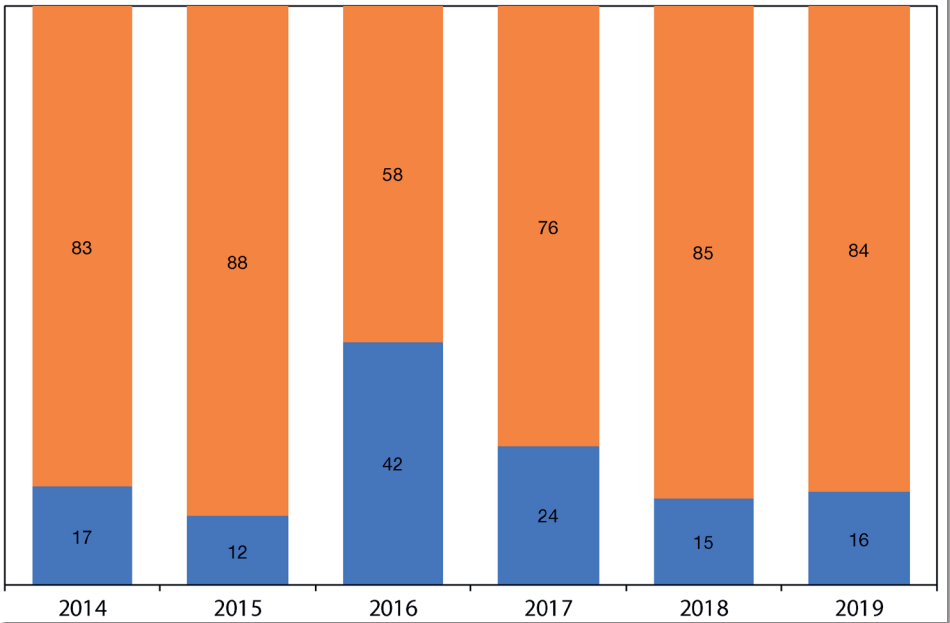
Figuur 3. Teruggemelde pullen in het kerngebied 2008-19

leeftijdscategorieën. In de laatste drie seizoenen bestaat ongeveer de helft van de broedvogels uit onervaren vogels, die dus voor het eerst broeden. Een waarschijnlijke verklaring hiervoor zijn de uitstekende broedresultaten van de afgelopen drie jaren in combinatie met de milde winters en voldoende beschikbaar voedsel. Tot broedseizoen 2018 bestond ongeveer 30% van de broedparen uit ervaren vogels, die tenminste al één broedseizoen hadden meegedraaid. In 2018 viel dit percentage onverwacht terug tot 12%. In 2019 was dit percentage weer gestegen tot boven de 20%. De overige twee leeftijdscategorieën variëren ook van jaar tot jaar, al lijkt de combinatie oude man met een jonge vrouw constanter dan de combinatie jonge man met een oude vrouw. Interessant wordt het, wanneer er een keer een strenge winter komt in combinatie met een

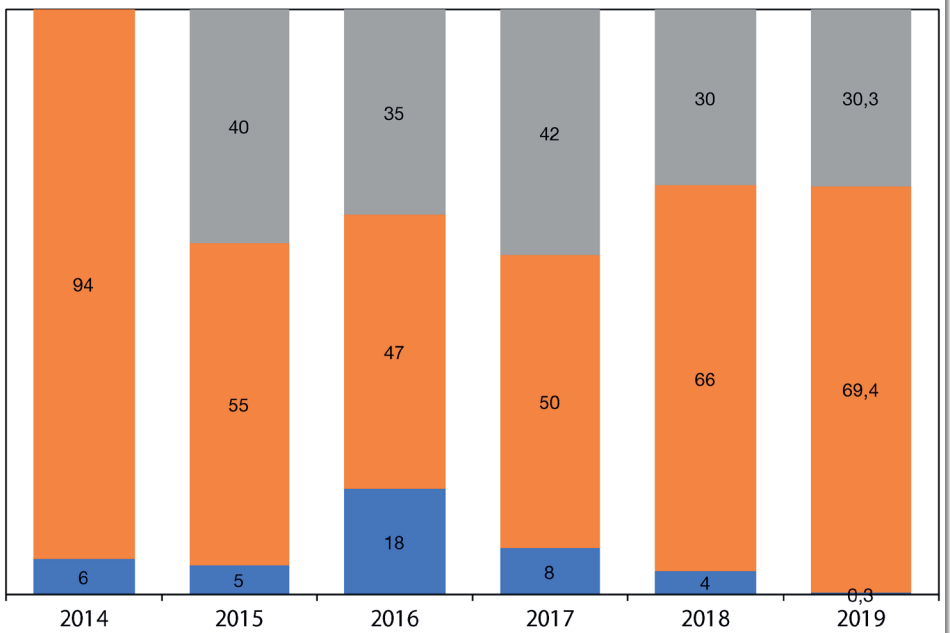
voedseltekort. Wat zou dit voor gevolgen hebben voor de leeftijdssamenstelling van de categorieën?

Aantal geringde pullen teruggemeld als broedvogel

In figuur 3 is het percentage teruggemelde pullen als broedvogel per jaar en uitgesplitst per geslacht neergezet. Ongeveer 10% van de jongen weet zich in de loop van de jaren te vestigen als broedvogel. Dit percentage verschilt echter sterk van jaar tot jaar. Van alle nestjongen in 2012 wist slechts 3,1% zich te vestigen tot broedvogel. Van alle pullen van 2018 heb ik tot nu toe al 13,4% van de jongen teruggevangen als broedvogel. Dit percentage zal wellicht nog iets oplopen de komende jaren. Vanaf broedseizoen 2016 loopt het percentage aantal teruggemelde jongen op. Dit is voor een deel te verklaren door het hoge broedsucces van de afgelopen

Figuur 4a. Percentage gevangen mannen per seizoen in 2014-19

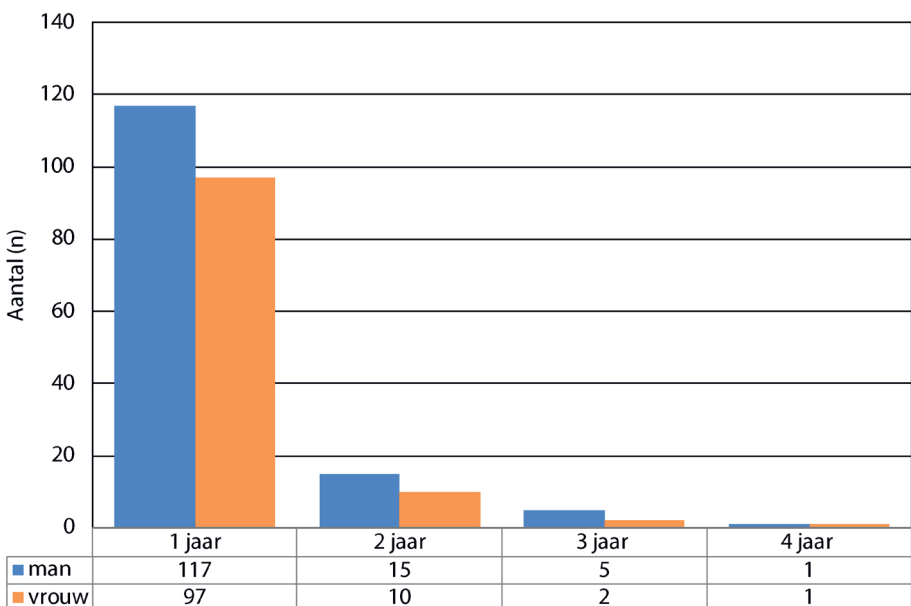
Figuur 4b. Percentage gevangen vrouwen per seizoen in 2014-19

drie jaren. Een verhoogde inspanning van mij om alle broedparen te vangen valt ook niet uit te sluiten, al kan ik dit niet onderbouwen met cijfers.

Percentage gevangen broedvogels

per seizoen Hoeveel procent van alle broedvogels wordt nu ieder seizoen gevangen? In figuur 4a en 4b is dit aantal uitgesplitst per geslacht. Vooral de mannetjes zijn over het algemeen wat moeilijker te vangen. In broedseizoen 2019 zijn van de 130 vrouwtjes er slechts vier (0,4%) gemist. Van de mannen waren dit er 21 (16%) op 130 mannen. Vrouwen zijn over het algemeen makkelijker te vangen bij een broedsel. Vanaf 2014 kreeg de auteur van het Vogeltrekstation ook toestemming om naast de ring van het Vogeltrekstation een kleurringcombinatie toe te voegen aan de vogel. Dit heeft als

groot voordeel dat de vrouwtjes op het nest tijdens het broeden geïdentificeerd kunnen worden zonder de vogel te vangen. Gemiddeld is de laatste jaren rond de 30% van de vrouwen afgelezen in de broedfase. Bovendien als een nest mislukt, voordat de jongen meer dan 6 dagen oud zijn, is het ringnummer van de vrouw bekend. Vrouwen hebben nog een groot voordeel. Ze slapen bij de jongen tot deze vrijwel vliegvlug zijn. Mocht een vrouw niet gevangen of afgelezen worden, dan kan dat in de avondschemering door de nestkasten te controleren om de vrouwtjes uit de nestkast te halen en het ringnummer af te lezen of om te ringen. Daarna worden ze weer rustig terug bij de jongen geplaatst. Zoals gezegd zijn mannetjes lastiger. Mannen kunnen pas gevangen worden bij het nest, wanneer de jongen meer dan zes dagen ouder zijn. Als de jongen ouder zijn dan 15 dagen dan

Figuur 5. Jaar van vestiging als broedvogel in het kerngebied in 2014-19

Tabel 2. Leeftijd van de broedvogels in 2016-19

Broedseizoen 2019

Geboortejaar	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Man	70	23	11	2	1	1	1
Vrouw	88	27	6	3	2	0	0
Leeftijd	1	2	3	4	5	6	7

Broedseizoen 2018

Geboortejaar	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Man	46	10	2	1	0	1
Vrouw	48	10	5	6	0	0
Leeftijd	1	2	3	4	5	6

Broedseizoen 2017

Geboortejaar	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Man	30	12	7	3	1	0	0	0
Vrouw	34	8	8	3	2	0	1	1
Leeftijd	1	2	3	4	5	6	7	8

Broedseizoen 2016

Geboortejaar	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Man	16	6	6	2	0	0	0
Vrouw	25	13	6	1	2	0	1
Leeftijd	1	2	3	4	5	6	7

wordt er niet meer gevangen bij het nest. De jongen zijn dan te groot. Mislukt een nest, voordat de jongen zes dagen zijn, dan is de kans ook verkeken om achter de identiteit te komen van de man. Er speelt nog een belangrijke factor mee. De mannen verlaten over het algemeen sneller het broedsel, zeker wanneer het later in het seizoen is en er weinig nestjongen in de nestkast zitten. Het vrouwtje draait dan alleen op voor de opvoeding van de jongen. Gemiddeld genomen is tussen 12 en 24 % van de mannen niet gevangen. Uitzondering is broedseizoen 2016 waar maar liefst 42% van de mannen niet is geïdentificeerd. In dit jaar bleef ook 18% van de vrouwen onbekend en 2016 was ook een slecht broedseizoen,

waarbij veel legsels en broedsels verloren gingen. Dat heeft een groot effect op het aantal geïdentificeerde broedvogels.

Jaar van vestiging als broedvogel

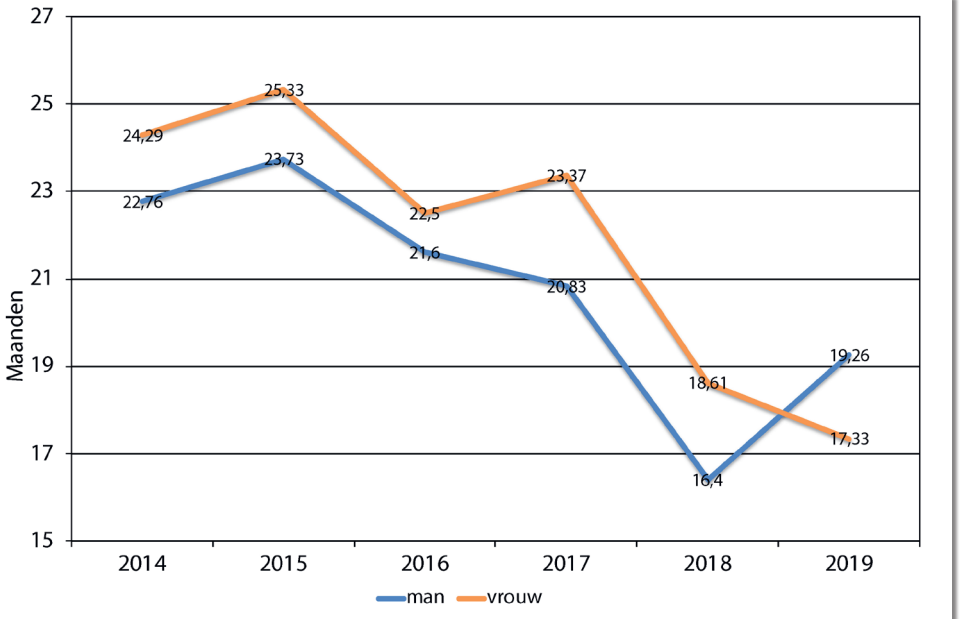
In het totaal zijn tot nu toe (stand per 1 oktober 2019) 138 mannetjes en 110 vrouwtjes, die als pullus geringd zijn in het Wehlse Bos, teruggevangen als broedvogel. In een gezonde vogelpopulatie zwerven ook individuen rond die geen territorium hebben, de zogenaamde surplus populatie. Zodra er een plaatsje vrijkomt in een territorium door bijvoorbeeld sterfte van een adulte vogel ontstaat er voor deze vogels een kans om zich te vestigen als broedvogel. In figuur 5 is van alle broedvogels als pull geringd, het eerste jaar van broeden

weergegeven. Het laat een duidelijk beeld zien. Ruim 86% van de teruggevangen pullus weet zich binnen het jaar te vestigen als broedvogel. In het tweede jaar lukt het nog 10% om een territorium te bemachtigen. Daarna zijn het nog maar enkele exemplaren. Van zowel een mannetje als vrouwtje is er eentje gevangen, die zich pas vier jaar na het ringen wisten te vestigen als broedvogel. Beide exemplaren hadden een broedsel midden in het onderzoeksgebied. Op de grens van het kerngebied bestaat er nog een reële kans, dat ze de eerste jaren net buiten het onderzoeksgebied gebroed hebben. Na 5 jaar mag je er wel vanuit gaan, dat je van de geringde pullen uit dat betreffende geboortjaar nooit meer wat hoort.

Leeftijdsopbouw periode 2016-2019

In tabel 2 zijn alle leeftijden van de gevangen Koolmezen uiteen gezet over de

periode 2016-2019. Van de periode voor 2016 heb ik ook alle broedvogels in beeld, maar waren de aantallen beduidend lager. De laatste vier broedseizoenen is extra inspanning geleverd om zoveel mogelijk broedvogels te identificeren. In deze periode ging het om 252 mannen en 300 vrouwen. Het beeld over deze jaren is onveranderd hetzelfde. De meeste broedvogels uit de populatie bestaan uit 1 en 2 jarige vogels. Dan is er nog een klein percentage van oudere vogels. Grofweg kun je stellen, dat om de vier jaar de gehele populatie is vervangen door nieuwe individuen. Het oudste mannetje is nu 7 jaar oud en leeft nog in 2019. Het oudste vrouwtje is maar liefst 8 jaar geworden. Saillant detail: beide broedvogels heb ik geringd als nestjong in mijn studiegebied. Toeval? Of hebben de "eigen" jongen een erfelijk voordeel om ouder te worden in een streek waar ze ook

Figuur 5. Jaar van vestiging als broedvogel in het kerngebied in 2014-19

geboren zijn. In grafiek 6 is de gemiddelde leeftijd van Koolmees mannen en vrouwen weergegeven in maanden over de periode 2014-2019. We zien daar twee lijnen die, bijna te mooi om waar te zijn, synchronoos aan elkaar lopen t/m 2018.

De mannetjes zijn ieder jaar gemiddeld een paar maanden jonger dan de vrouwtjes. Op zich lijkt dit wel aannemelijk. De mannen zijn altijd druk met het verdedigen van hun territorium. Vrouwtjes trekken mogelijk sneller weg bij voedseltekorten in hun territorium. Bovendien denk ik, dat de vrouwtjes drie weken per jaar in een relatief veilige nestkast zitten, waar ze niet gepakt kunnen worden door een roofvogel. Het mannetje zal haar voeren en loopt in zijn dagelijkse leven meer risico om het leven te laten. Helaas gooide broedseizoen 2019 roet in al mijn bedachte theorieën. De mannetjes zijn gemiddeld nu weer iets ouder dan vrouwtjes en dat maakt het onderzoek doen aan vogels nu zo ontzettend leuk en interessant. Elke keer zijn er weer leuke verrassingen die ook weer allerlei vragen oproepen.

Opvallend is ook dat de gemiddelde leeftijd in de laatste twee broedseizoenen flink naar beneden is gegaan. Waarschijnlijk zijn de grote broedsuccessen van seizoen 2017 en 2018 van invloed hierop in combinatie met een prima overleving. Ik verwacht, dat bij een strenge winter de gemiddelde leeftijden van de populatie weer omhoog gaan. Het bijplaatsen van nestkasten in 2017-19 kan echter ook van invloed geweest zijn waardoor meer jonge vogels een kans hebben om aan het broedproces deel te nemen. Vooralsnog is het nog onduidelijk welke factoren hier leidend in zijn zoals ook

Foto: Maarten Hageman

Foto 2. Jonge Koolmezen net voor het uitvliegen

voedsel, reproductie, winter of predator. Bij een volgende publicatie wordt daar op ingegaan.

Tot slot

Op foto 2 heb ik een nest met acht jongen Koolmezen gefotografeerd. Deze staan op het punt van uitvliegen. Lief en aandoenlijk zoals deze prachtige kraaloogjes je aankijken. Ik heb er in mijn leven nu vele honderden van gezien, maar ik smelt nog steeds iedere keer weer. Maar ik weet en u weet het nu ook, dat van deze acht jonge Koolmezen de levensverwachting slechts enkele maanden zal bedragen. Het overleven tot het volgende broedseizoen om zelf een gezin te stichten zou al een prestatie van formaat zijn. Dan hebben we het nog niet over de kans om zeven of acht jaar oud te worden. Ik hoop, dat u na het lezen van dit artikel een keer anders kijkt naar de prachtige Koolmees, die bij u op de voedertafel zit, en elke dag moeten knokken om er morgen nog te zijn.

Maarten Hageman

Literatuur

A. Smit en E. Hamstra 1968. Koolmezen en hun gedragingen. De Levende Natuur 71(7-8) 158-163.

Verslag excursie Tiengemeten: 15 september 2019

Het zal toeval zijn, maar voor de excursie naar Tiengemeten hebben zich tien VWG-ers gemeld. En de vroegste pont naar het eiland vertrekt om tien uur.

Vanwege de vertrektijd van de pont kunnen we op zondag relatief laat vertrekken en zitten we al om half tien in het kantoor van Natuurmonumenten (NM) van Zuid-Beijerland om onze kaartjes te kopen. Terwijl het personeel van NM zich onbeschaamd laaft aan eindeloze hoeveelheden koffie, wordt ons doodleuk verteld, dat ze geen vergunning hebben om ons, cafeïne-verslaafden, van een shotje

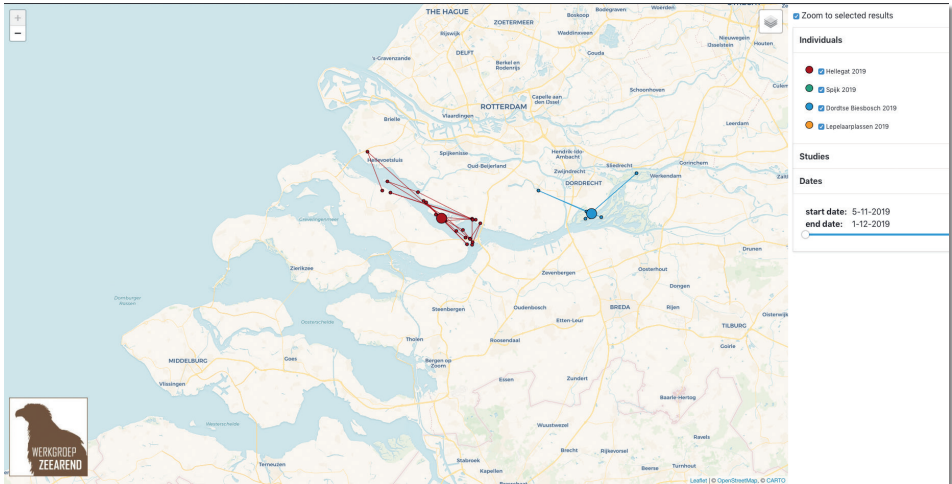
te voorzien. Dan maar weer naar buiten. Uitbundig zit daar een Cetti's Zanger te zingen. Het eeuwige vogelaarsdilemma: begin je met de soortenlijst pas óp het eiland, met het eiland in zicht, of misschien al vanaf het moment dat je de auto instapt (en dus tientallen Ooievaars vanaf de A15 ter hoogte van de Biesbosch mee kunt tellen). Tja, maar dan hoort ook de Groene Specht van de verzamelplaats, Park Sonsbeek erbij!

Over de Cetti's Zanger hoeven we ons geen zorgen te maken. Er blijken er tientallen op Tiengemeten te zitten. Marguerite

Foto: Herman Slot

Juvenile Zeearend

Voorbeeld loggerkaart van een Tiengemetense Zearend

komt gemakkelijk op 20, die zich ook in september nog ongeneerd laten horen (maar niet zien!). Voor mij was het de eerste keer, dat ik deze soort waar kon nemen, maar het geluid is er meteen goed ingestampt

Annemiek is onze gids en heeft twee weken eerder al een verkenningstocht gemaakt. Daardoor kunnen wij vandaag een prachtige wandeling maken en het deel waar de Canadese Guldenroede als een soort natuurmais tot een meter hoog groeit, overslaan. Niks te zien daar. Bij het aanleggen van de pont zat al een Kleine Zilverreiger op ons te wachten, minder algemeen dan zijn grote broer. Prachtig zijn z'n gele tenen te zien, waaraan hij/zij de Amerikaanse bijnaam 'Lady with the golden slippers' dankt. Ook een Visdief is nog actief in het Haringvliet.

Het is prachtig weer, dus hebben zich in totaal zo'n 60 mensen over laten zetten (het tellen zit in de genen van de

vogelaar), maar na een paar minuutjes lopen in westelijke richting, zien we amper meer een mens. Elk uur worden weer nieuwe bezoekers aangevoerd op deze zonnige zondag, maar het eiland is groot genoeg om dat moeiteloos op te nemen. Dus zitten wij al vrij snel bij een veldje vol braamstruiken, kaardebollen en dergelijke te turen naar Paapjes, Putters en Roodborsttapuiten. Die zijn vrij onrustig, dus het duurt een tijdje voor iedereen ze gezien heeft, maar dat gaat lukken. Onze groep bestaat, zoals zo vaak, uit een mix van ervaren en relatief nieuwe vogelaars met het gebruikelijke geduld om elkaar de gevonden soorten te laten zien en te wijzen op de typerende veldkenmerken.

We hobbelen verder en zien de eerste roofpied. Het blijkt (moet je die snavel zien!) een juveniel Zearend. Even later wordt een volwassen exemplaar (met witte staart) gemeld. Nog even later een tweede adult en dan wordt zowaar nog een tweede juveniel gezien. Uitermate bedaad en

beheerst zweven ze letterlijk pal boven onze groep. Wow, deze ervaring, vier stuks, zó dichtbij, blijft wel even hangen.

Laten we even een uitstapje maken naar de Zearend. Marieke stuurde mij na de excursie een link naar de Werkgroep Zearend (<https://werkgroepzeearend.nl/>), waar o.a. een artikel over het logeren van jonge zeearenden te vinden is, inclusief de GPS-tracks van vier Nederlandse juveniele exemplaren, die te volgen zijn via <https://portal.werkgroepzeearend.nl>. In Arnhem is de Zearend ook te zien, maar dat vergt enige flexibiliteit van de lezer. De Zearend is namelijk altijd te zien op het pand hoek Zijpendaalseweg/Cronjéstraat. Op het tegeltableau dat de Arnhemse architect Diehl daar heeft laten maken, vliegt een volwassen Zearend. Mij is onbekend waarom hij dat heeft laten doen, ik hou me aanbevolen voor nadere duiding. En bij iedere thuiswedstrijd van Vitesse laat een valkenier een Amerikaanse Zearend (of Witkopzeearend, *Haliaeetus leucocephalus*) door het stadion vliegen. Deze soort is een stuk kleiner dan de Europese (*Haliaeetus albicilla*) en bekend van het wapen van de Verenigde Staten.

We gaan weer terug naar echte en vrije vogels op Tiengemeten, waar de volgende roofvogel zich aandient: de Bruine Kiekendief. Deze zweeft op zijn karakteristieke wijze boven de velden. Later zullen we ook nog Buizerden, Torenvalken en een Sperwer zien. Bij een binnenplasje ontdekt Yvo tussen een aantal Kleine Plevieren een Krombekstrandloper. Iets daarachter verbergen zich twee Watersnippen.

Na de lunch lopen we naar de Oostpunt. Daar horen we het speenvarkengegil van de Waterral en zien we o.a. een groep van tientallen Kneuen en twee Tapuiten. En zowaar, de eerste Groenling. Merkwaardig eiland: je struikelt over de Cetti's Zangers, maar we hebben niet één Merel, Vink of Koolmees waargenomen. Bizar. Herman en Eite denken dat een gat in een boerderij uitermate geschikt is voor een Kerkuil, maar helaas. Een paartje Kauwen gedraagt zich als rechtmatige eigenaar van de ruimte achter de ingang. Op het warme asfalt naar de boerderij warmt zich een Grote Groene Sabelsprinkhaan. Weliswaar geen vogel, maar wel gevleugeld. Zo ongeveer de laatste vogelsoort van het eiland is de Grote Mantelmeeuw, daarna moeten we weer naar de pont. De boot van stipt 18:10 brengt ons weer naar de vaste wal en de 'gewone' wereld. We hebben ruim 60 vogelsoorten op het daglijstje staan (óp het eiland) en zijn rozig van de zonneschijn. Dan verdient de excursie naar Tiengemeten zeker een 10!

Bert Jager

Beste Bert,

als voormalig stadsgids van Arnhem het volgende: de eigenaar van de toenmalige comestibles-zaak wilde symbolisch zichtbaar hebben, dat zijn zaak een hoge vlucht zou nemen.

Herman Boesveld

Expeditie Rottumeroog: 10 september 2019

Een aantal maanden geleden hebben ondergetekenden zich aangemeld voor een expeditie naar Rottumeroog, georganiseerd door Staatsbosbeheer. Toen onze voorzitter van de Vogelwerkgroep Arnhem daarvan hoorde leek het hem leuk, dat wij daar verslag van zouden doen.

Omdat we al om 07:00 uur moeten inschepen in Lauwersoog en laat terug zullen zijn besluiten we om er een langer (3 dagen) uitje van te maken en al op maandag te vertrekken en op woensdag terug te gaan.

Om 09:00 uur op de 9de vertrekken we vanuit Duiven om 190 kilometer later koffie te drinken bij 'de Zilte Bries' in Zoutkamp. Vandaar naar Jaap Deensgat en de Ezumakeeg Noord en Zuid (wie kent de gebieden niet) om vogels te spotten. Bij Ezumakeeg Zuid lukt dat bijna niet meer, want de plas is vrijwel geheel dichtgegroeid en/of drooggevallen. Wat er allemaal te zien is op deze plekken, kunt u vinden in waarneming.nl. Bij een korte tussenstop bij het uitkijkplateau Zomerhuisbos zien we twee Zeearenden overvliegen.

Foto: Herman Slot

Rottum: Wel toegankelijk met een gids van SBB

Noordzee zijde Rottumeroog

Na een overnachting in een trekkershut op camping Lauwersoog zijn we om zeven uur bij de 'Noordster' en varen we in ruim vier uur tot vlak bij Rottumeroog. Omdat het water nog niet genoeg gezakt is, moeten we nog een uurtje aan boord blijven alvorens aan land te gaan voor een wandeling van ongeveer een half uur naar het eiland. Mooi moment om de lunch te gebruiken die door Staatsbosbeheer uitgedeeld wordt in een linnen tasje.

Op het eiland geeft onze gids Henk (ecoloog en ex-vogelwachter op Rottumeroog) enthousiast en deskundig uitleg over het eiland: het ontstaan en het verplaatsen, de Kaap, de bewoners van weleer en over de flora en fauna. We maken een pittige wandeling, langs de Noordseekant naar het oosten en aan de Waddenseekant door het kweldergebied weer terug naar de Kaap. Vanaf hier weer de wadloopschoenen en kleding aan en terug naar de boot. Dit keer moeten we lang wachten op het stijgen van het water, voordat we kunnen vertrekken. Ook nu is er wat te eten, namelijk heerlijke groentesoep en even later is de bar (nou ja bar – gewoon de stuurhut) open.

Wij, als vogelaars, hebben enorm genoten

van Bonte Strandlopers (op een bank zitten er wel 50.000 bij elkaar), Drieteenstrandlopers, Grote Sterns en Bontbekplevieren, het in één keer tegelijk opvliegen van duizenden Scholeksters, Rosse Grutto en Wulp en verder van de meeuwen: meerdere soorten in verschillende levensstadia, en niet te vergeten van de laag over het water vliegende Eiders.

Daarnaast is het droogvallen en het weer vollopen van het wad een fantastische ervaring, die je extra intens beleeft als je midden op dat wad bevindt.

De terugreis begint pas om half zes en daardoor wordt het een latertje. Maar goed, onze trekkershut staat er nog en morgen willen we nog wat vogels kijken her en der, want als je toch in de buurt bent moet je van de gelegenheid gebruik maken, nietwaar?

Resumerend: dinsdag was een dag om nooit te vergeten, omdat het fantastisch helder weer was, het een schitterend eiland is, de vogelrijkdom op het wad enorm is en het gezelschap waarin we verkeerden zeer aangenaam was, evenals de begeleiding van Henk. Misschien ook eens doen?

Piet Bus & Herman Slot

Zonder woorden.....

Noordster wachtend op passagiers voor Lauwersoog

Inleiding op en verslag van Fiets-wandelexcursie Park Lingezegen: 8 september 2019

Inleiding (door Koos Dansen)

Het circa 250 ha grote deelgebied Waterrijk vormt het meest noordoostelijke gedeelte van het 1700 ha omvattende Park Lingezegen tussen Arnhem, Huissen, Bemmelen, Nijmegen en Elst. Het Park, waarvan de basis in de afgelopen acht jaar is aangelegd, moet in een steeds verder met woningen, wegen, bedrijven en glastuinbouw dichtgroeiende Over-Betuwe zorgen voor blijvende groen-blauwe ruimte voor natuur, waterberging en recreatie.

Waterrijk, dat aan weerszijden van de A325 tegen de Arnhemse woonwijken Rijkerswoerd en De Laar aan ligt, werd natuur- en cultuurtechnisch het grondigst

aangepakt. Weilanden en akkers werden deels ontgrond en heringericht tot gevarieerd loofbos met struweel, bloemrijk extensief grasland en vooral rietmoeras. Deze natuurontwikkelingsmetamorfose trok en trekt een grote verscheidenheid aan vogels aan. Steltlopers, watervogels, allengs ook steeds meer rietvogels, weide- en akkervogels en geleidelijk ook bos- en struweelvogels. Op twee hiertoe aangelegde schelpeneilandjes broeden tientallen paren Visdieven en Kluten en er werd ten slotte een kunstwand met broedgelegenheid voor Oeverzwaluwen gebouwd, die nog op bewoning wacht. Daarmee werd Waterrijk ook heel aantrekkelijk voor natuur- en vooral vogelliefhebbers. Inmiddels is het beheer overgedragen aan

Foto: Koos Dansen

In het westelijk deel van Park Lingezegen is er meer gelegenheid voor wandelen en kanovaren

Staatsbosbeheer, is de min of meer kale pionierfase grotendeels voorbij en wordt het waterbeheer in het moeras meer en meer op riet en rietvogels afgestemd. Verschil tussen het eerder opgeleverde oostelijke deel en het recent gereedgekomen westelijke deel is dat oost van de snelweg natuur en rust voorop staan, terwijl ten westen ervan meer wandelen onder meer kanomogelijkheden komen.

Een belangrijke vraag van veel vogelaars is in hoeverre de brede soortenrijkdom uit de pionierfase toch deels behouden zou kunnen blijven nu riet en rietvogels in het moeras steeds nadrukkelijker een hoofdrol krijgen en nemen. En ook hoe het beheer en de te verwachten ontwikkelingen in het grasland en bos zullen zijn. Onze vogelwerkgroep heeft daarom Staatsbosbeheer uitgenodigd om hierover te komen vertellen en vragen te beantwoorden. Het is de bedoeling dat dit zal gebeuren door boswachters Thijmen van Heerde en Twan Teunissen na de pauze van onze **Algemene Leden Vergadering op dinsdag 10 of woensdag 11 maart 2020**. Houd de nadere berichtgeving hierover in de gaten!

Excursieverslag (door Eite Boonstra)

Op 8 september werd opnieuw – het wordt gelukkig traditie - een excursie gehouden om te zien hoe de ontwikkelingen verlopen bij de aanleg van Park Lingezegen. De 14 deelnemers waren er klaar voor, het was heel prettig te zien, dat onder de deelnemers verschillende nieuwe VWG-leden waren.

Koos Dansen begon met te vertellen over de ontwikkeling van het park (zie inleiding). Hij stelde voor om ditmaal de nadruk te leggen op het nieuwste deel: het deel ten westen

van de A325, Waterrijk West, het deel dat wordt beheerd door Staatsbosbeheer.

Nadat we ernaartoe waren gefietst, wandelden we over vlanders en bruggetjes door een gebied met ondiep water. Het gaf het gevoel alsof je over water liep. Helaas waren daar weinig vogels te zien, maar die zagen we wel iets verderop in de sloten. Zo zagen we op verschillende plaatsen Dodaarsjes, ook met jongen en zelfs één met een visje in zijn bek.

Op een gegeven moment viel het oog op een vliegende Tapuit. Toen die was neergestreken op een paal, konden we hem uitstekend en uitgebreid bekijken. Nog leuker werd het toen bleek, dat op een andere paal een Paapje zich liet bewonderen.

De fietstocht werd voortgezet. Onderweg zagen we onder andere Krakeend, Wintertaling en Slobeend. Na een pauze bij de Paardenmaat met koffie/thee en koek werd de tocht voortgezet. De vorig jaar aangelegde oeverzwaluw-wand werd bezocht. Die bleek dit jaar helaas nog niet gebruikt te zijn. Onderweg zagen we nog een Fuut met jongen. Tevens zagen we ook een Watersnip, Witgatje en Oeverloper. Er waren opvallend veel Blauwe Reigers, een Grote Zilverreiger en een Lepelaar. Ook Buizerd, Torenavalk en Sperwer werden waargenomen. De nieuwe leden waren enthousiast over het zien van zoveel verschillende vogels. In totaal kwamen we op 43 soorten.

Onze conclusie: dit is een zeer interessant gebied, waar veel te zien en te ontdekken valt!! Een excursie, die jaarlijks op het programma moet blijven, want dit gebied verveelt nooit!!!

Eite Boonstra & Koos Dansen

Eiland in zicht

Nee, niet Robinson Crusoe...erger. Geleende roeiboot opgehaald, te water gelaten en het water stroomde op hoge snelheid de roeiboot in, wat waren we er weer snel uit. Gat in de bodem help! Nee jòh, daar moet nog een stop in. Stop erin, boot omgekeerd en we konden varen. Drie man aan boord en de boot kwam niet van zijn plek, te zwaar, we zaten aan de grond. Hoe kan dat nou? Koos Dansen heeft het hele jaar gefulmineerd, dat het water in Lingezegen te hoog stond en wij komen niet weg met drie man in een roeiboot? "Ik stap wel uit" zei de één en deed dat. Hij zakte meteen genoeg weg om de laarzen vol water te krijgen. De dag (ja ja...kwart voor zeven op hè) begon met lachbuien. Twee moesten achterblijven en een klere eind lopen, de derde mocht roeien, terwijl hij daar zo'n hekel aan had. Na een half uur geploeter kwamen de eilandjes in zicht en een twintigtal mensen, deels voorovergebogen op een zwaar begroeid eilandje, deels achter een kijkscherm schuilend en in afwachting van. In afwach-

ting van wat? Natuurwerkdag 2019 en de vogelwerkgroep gaat de schelpeneilandjes, die inmiddels zijn uitgegroeid tot de "côte de Vaan" voor Kleine Plevieren, Kluten en Visdiefjes, vrij maken van onkruid, groen gewas, dat als hangjongeren altijd op de verkeerde plek groeit. Het "hé... jij óók hier" is niet van de lucht, regen en wind ook niet. Je kon kiezen: met schop of bats die krenge uitscheppen en op een hoop gooien of al die hopen tot een grote hoop maken of die grote hoop in de roeiboot of de kayak mikken of die boten bij het kijkscherm weer leegtrekken, pas op voor de stekels en doornen! Als je dat met twintig man ruim twee uur doet, intussen wereldpolitiek, vogelstand en milieuzorgen besprekend, komen er ineens twee schattige eilandjes tevoorschijn, ideale broedplekken voor genoemde gevederde vrienden. Vóór half twaalf waren de koeken van Cor de Vaan op en was de groepsfoto gemaakt. 's Middags werd het weer beter, maar ons humeur kon al niet kapot. Wat is het fijn om samen zo'n klus te klaren en blij te zijn bij de vogelwerkgroep te horen. Volgend jaar gaan we proberen deelnemers aan een Halt-project daarheen gestuurd te krijgen. Scheelt ons een paar fysiotherapeuten en dan krijgen die jongens in april een excursie naar de schelpeneilandjes, vol met heen en weer rennende jonkies, die roepen "help, de waterstand is te hoog, waar zijn onze slib-randjes"? Kan gewoon niet wachten op volgend jaar!

Foto: Koos Dansen

Vóór half twaalf waren de koeken van Cor de Vaan op en was de groepsfoto gemaakt

Herman Boesveld

Geen grassprietje ontsnapt aan de aandacht en grijpprage vingers!

Fenologie 2019: late aankomsten in het 40^e jaar!

Samenvatting

Veertig jaar, wat een serie! Dank voor de inzet van iedere deelnemer! Bij extreme temperaturen verwacht je ook uitschieters van onze trekvogels, maar net als vorig jaar zijn er meer late aankomsten dan normaal en minder vroege...

Het weer in 2019

Alweer een zeer zachte winter met maanden met een top-10-notering. Vooral december en februari verlopen erg warm, en ook de lente is zacht. Maart en april zijn zeer zacht, maar mei blijft koel dit jaar en is de eerste maand onder normaal na 13 warme maanden! Juni scoort juist weer het warmst sinds 1901...

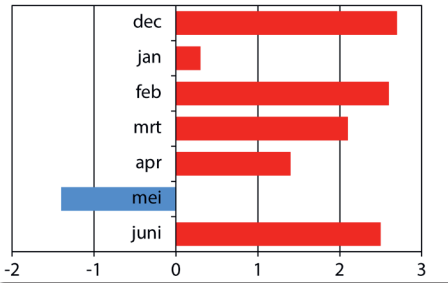
December: Een Top-10 warme maand en vrij nat. *Januari:* Een vrij normale maand met in de tweede helft een wat winters karakter met noordelijke stroming. In Leuvenheim blijft het slechts twee keer de hele dag vriezen (=ijsdag), Deelen heeft de koudste

nacht (-10°). *Februari:* De eerste helft is erg wisselvallig. In het tweede deel sneuvelt op meerdere dagen het warmterecord, Leuvenheim haalt op de 27e 17,1°! In diezelfde periode zijn de nachten wel koud, net onder het vriespunt. *Maart:* De eerste 18 dagen verlopen met een westelijke stroming zacht, onstuimig en nat. Daarna rustig weer met oplopende temperaturen. *April:* Warme maand met een 7e plaats sinds 1901. Op 6-7-8 april komt met een oostelijke stroming warme lucht binnen, maar vanaf de 9e waait de wind een week uit het noorden. De tweede helft van de maand heersen zuidoostelijke winden en wordt het warm. *Mei:* Een koele maand met noordelijke, dus tegenwind in de eerste helft. Daarna wordt het wisselvalliger. *Juni:* De warmste sinds het begin van de metingen in 1901! Na een tropische dag op 2 juni wordt het twee weken wisselvallig, daarna warm met een zuidoostelijke wind, in Leuvenheim op de 25e dik 36° (Bron: KNMI en eigen waarnemingen).

Foto: Fokko Erhat

Sovon meldde al dat de Gierwaluwen laat waren dit jaar en dat klopt met onze data

Figuur 1. Afwijking van de gemiddelde temperatuur in 2019 ten opzichte van het langjarig gemiddelde in Leuvenheim

De input van dit jaar

Maar liefst 26 deelnemers sturen samen 633 waarnemingen in. Na aftrek van dubbele waarnemingen, winterbeesten en gegevens na de datumgrens blijven er 568 data over en dat is een mooie score en vergelijkbaar met de laatste jaren. Voor veel soorten zijn er ruim voldoende gegevens om mee te rekenen, afgezien van de jaarlijkse kwakkelaars als Wespendif, Zomertortel en Wielewaal. Ook de Zwarte Ruiter blijft een lastige soort, terwijl je vanuit Park Linge-zegen tegenwoordig wel een oplopend aantal waarnemingen zou verwachten.

De inzenders

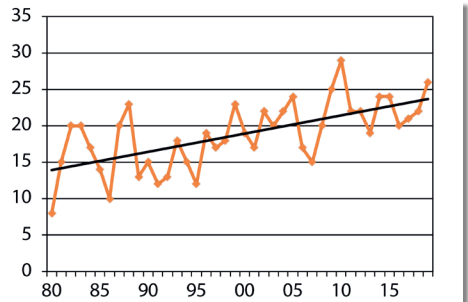
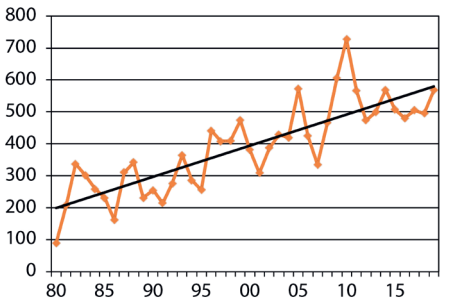
Dick van Dorp en Erik Lam leveren een volle lijst met 45 soorten, maar ook de lijsten met een soms klein aantal dragen bij aan

een volledig beeld van het seizoen. In het niet-bestaande wedstrijdje wie het vaakst een 'allereerste van een soort' heeft gezien staat Dick alleen op kop met 6 soorten. Op de voet volgen Erik Lam, Marcel Ruijs en Frank van de Ven met vijf.

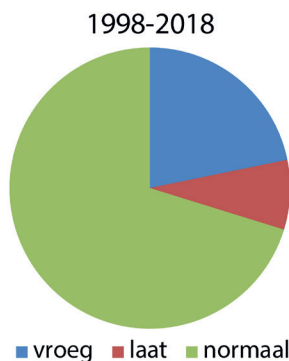
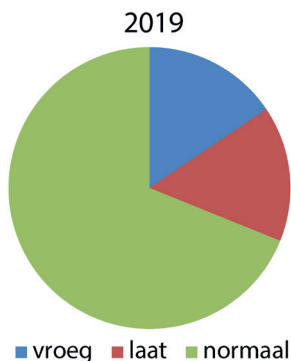
Hier volgen alle inzenders op alfabetische volgorde, met tussen haakjes het aantal soorten waarvan zij of hij een allereerste waarneming instuurt: Jettie van Assendelft; Luc Berris (3); Vincent de Boer (2); Piet Bus (1); Bob Coenen (2); Hans van den Dool (1); Dick van Dorp (6); Fokko Erhart (1); Juliëtte Gribnau; Abel Gyimesi; Greta van Hoorn; Elisabeth van 't Hull; Erik Lam (5); Anneke Louwe Kooijmans; Jos Pilzecker (3); Marcel Ruijs (5); Henk Ruissen (1); Jan Schoppers (4); Roel Schwartz; Ivo Seelen (3); Herman Slot (1); Henk Tamerius (2); Cor de Vaan (4); Roy Verhoef (1); Frank van de Ven (5); Egbert Vrieling. Het zijn niet de eerste waarnemingen, maar vooral alle samen die de aankomst bepalen. Iedereen bedankt!

De vroegste vogels

Ondanks de warme maanden zien we, net als vorig jaar, dat er minder vroege eerste waarnemingen zijn dan gemiddeld en dat er relatief veel soorten zijn waarvan de eerste vogel juist laat wordt gezien. Geen enkele

Figuur 2 en 3. Aantal waarnemingen (links) en aantal deelnemers (rechts) in de periode 1980-2019

Figuur 4. Verdeling van het aantal soorten met een vroege, normale en late eerste aankomstdatum, in 2019 (links) en het gemiddelde over de periode 1998-2018 (rechts)

soort scoort een recordvroeg koploper. Bij vijf zangvogels hoort de eerste van dit jaar wel bij de vijf vroegste waarnemingen in 40 jaar: Huiszwaluw, Zwartkop, Tuinfluiter, Grasmus en Tjiftjaf. Late eerstelingen zien we bij soorten met weinig waarnemingen en bij soorten die in mei arriveren, dus het bekende patroon van de laatste jaren.

Verschillen met Waarneming.nl

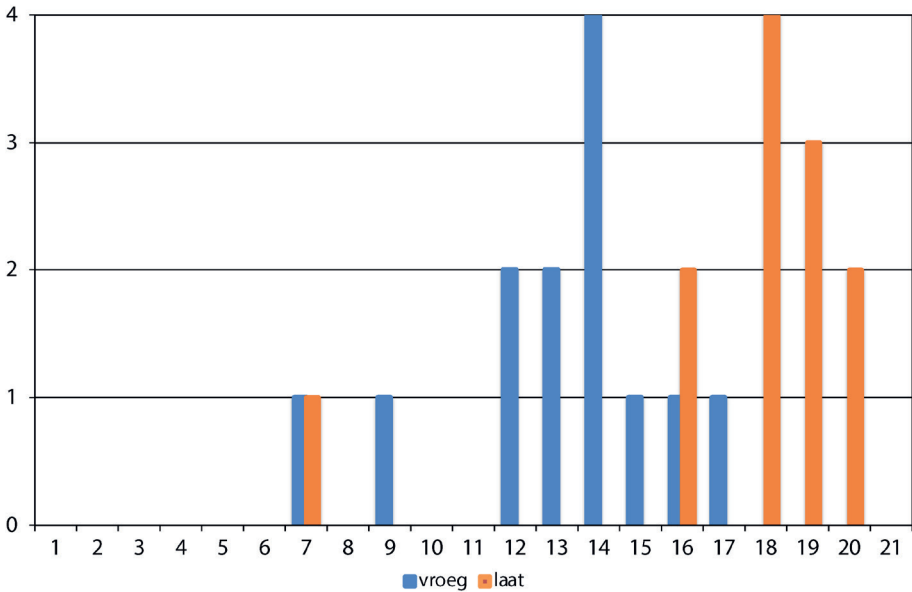
Admin Ronald Stolk leverde ook dit jaar uit deze site de fenologie voor ons werkgebied

(waarvoor dank!). Zoals gebruikelijk verschilt de eerste op Waarneming.nl vaak maar enkele dagen (zie laatste kolom in de tabel). De grootste uitschieters ontstaan, als bij een van beide onderzoeksmethodes een erg vroege datum wordt genoteerd, zoals bij de Wespandief, Grauwe Vliegenvanger en Wielewaal. Maar dit jaar gaapt er ook een opvallend gat bij Tuinfluiter, Groenpootruiter en Kleine Plevier! Er blijven dus mensen, die wel het fenologie formulier insturen en niet (altijd) gebruik maken van Waarneming.nl.

Foto: Fokko Erhart

Bij de Gele Kwikstaart komt (net als bij de Braamsluiper) de bulk van de vogels een dikke vijf dagen eerder aan

Figuur 5. Aantal vroege en late soorten per standaardweek (week 14-17=maand april)

Aankomst van de ‘grote massa’ van een soort

Hiervoor gebruiken we de zgn. mediane datum, dat is de datum waarop 50% van de waarnemingen binnen is. Hier zie je dezelfde tendens als bij de allereerste vogels, maar minder uitgesproken: wat minder vroege en wat meer late aankomsten. Net als de afgelopen jaren liggen de late aankomsten aan het eind van het seizoen.

Sovon meldde in een Nature Today-bijdrage al, dat Gierzwaluw en Bosrietzanger laat waren dit jaar en dat klopt met onze data. Het beeld dat de Duitse Ornitho.de (vergelijkbaar met Waarneming.nl) schetst over de fenologie van 2019 (Ornitho.de in Der Falcke 7/2019) wijkt wel af. Zij melden normale aankomsten van soorten uit zuidwestelijke richting en vertraging uit zuidoostelijke regio’s. Bij ons is daar geen eenduidig beeld van te vinden.

Invloed van het weer

Uit onderzoek blijkt, dat Nederland twee keer sneller opwarmt dan de klimaatmodellen voorspellen. Vooral de temperaturen in het vroege voorjaar stijgen flink. Dit jaar past natuurlijk precies bij dat patroon (zie figuur 1). Na een warme april steekt de koele meimaand schril af en dat is goed te

Van dagnummer naar datum

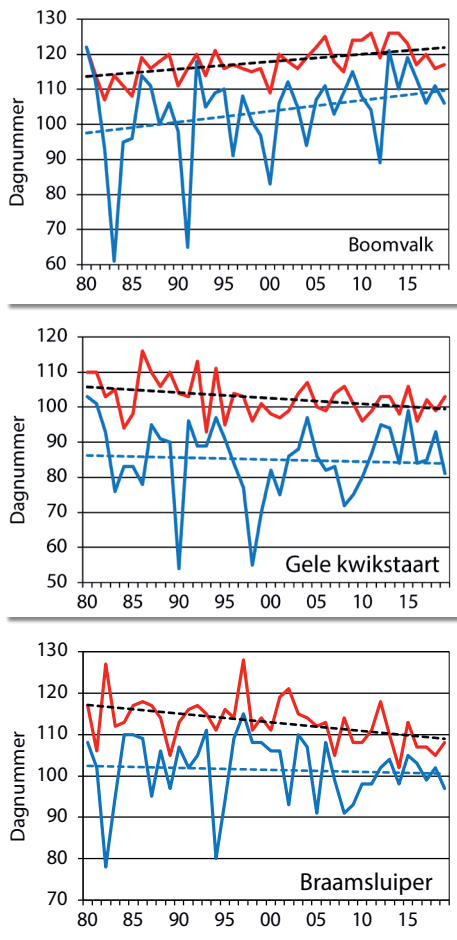
In berekeningen werkt een dagnummer makkelijker dan een datum. Daarvoor gebruiken we de Juliaanse kalender:

- Dag 60 = 1 maart
- Dag 75 = 16 maart
- Dag 91 = 1 april
- Dag 105 = 15 april
- Dag 121 = 1 mei
- Dag 135 = 15 mei

zien aan de verdeling van de vroege en late soorten over het voorjaar in figuur 5. Op de overgang van april naar mei gaat het blauw van de vroege data over naar het rood van de late aankomers!

Verschillende soorten, verschillende patronen

Hieronder heb ik enkele voorbeelden uitgewerkt van soorten die

Figuur 6. Aankomstpatronen van eerste waarneming (blauw) en gemiddelde datum (rood) met trendlijnen van Boomvalk, Gele kwikstaart en Braamsluiper

vooral bij hun eerste waarneming sterk kunnen variëren van jaar tot jaar (blauwe lijnen in de onderstaande figuren). Dat zo'n eerste vogel niet veel zegt over de aankomst van de hele populatie zie je aan de rode lijnen van de mediane datum. Bij de ene soort vertoont die lijn ook flinke pieken en dalen, maar bij de andere veel minder. Het lijkt op het oude gezegde "Eén zwaluw maakt nog geen zomer"....

De Boomvalk heeft van de drie soorten de grootste uitschieters bij de eerste datum. Die eerste waarneming kent een spreiding van maar liefst 60 dagen! De curve van de mediane datum daarentegen slingert zich juist met kleine afwijkingen om de trendlijn. En wat ook opvalt is het omhoog lopen (latere aankomst) van de trendlijnen. Boomvalken komen dus steeds wat later aan, terwijl veel andere soorten door klimaatverandering juist een vervroeging van de aankomst laten zien. Zou er een oorzaak kunnen liggen in de achteruitgang van de Boomvalk landelijk? De trefkans neemt daardoor af en dat kan misschien ook die paar opvallend vroege data in de beginjaren een beetje verklaren....

Bij Gele Kwikstaart en Braamsluiper komt de bulk van de vogels wel een dikke vijf dagen eerder aan, te zien aan de dalende mediaan, de bovenste trendlijn. Opmerkelijk genoeg laten de eerste vogels bij beide soorten geen vroegere aankomst zien.

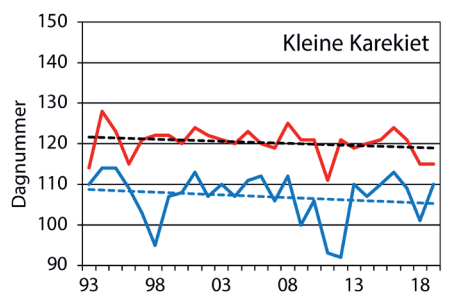
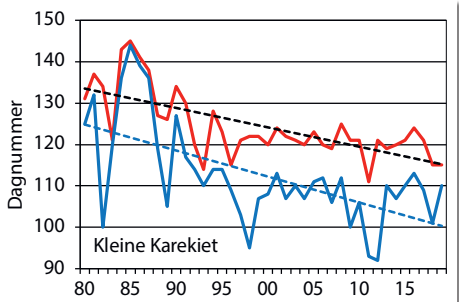
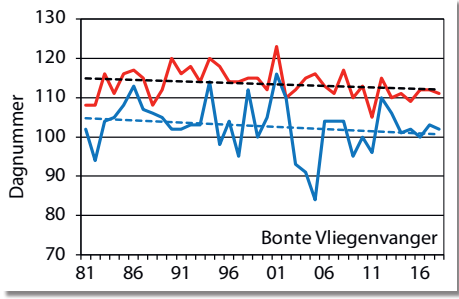
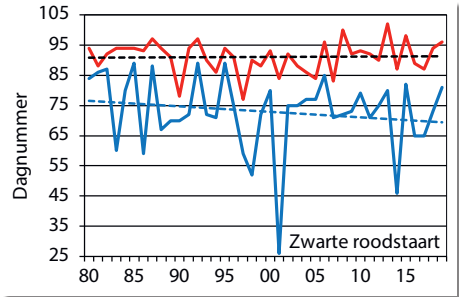
Een enkele Zwarte Roodstaart blijft afgelopen jaren door de zachtere winters bij ons hangen of misschien gaat een noordelijke vogel niet verder zuidwaarts. In de grafiek zie je een duidelijke vroegere aankomst van 'de eerste'. De trendlijn

wijst op een week eerder ten opzichte van de beginjaren. Toch gaat dat zo te zien alleen op voor de vroege voorlopers, want de lijn van de gemiddelde aankomst loopt precies vlak. Ondanks toenemende winterwaarnemingen geen enkele verandering dus!

Bij twee grafieken die zo op elkaar lijken ga je natuurlijk zoeken naar overeenkomsten, maar welke dan? Ze vliegen onder zeer verschillende omstandigheden, want de Braamsluiper arriveert een kleine twee weken later. Bovendien komen ze uit een ander overwinteringsgebied. Gele Kwikken verkiezen 's winters West-Afrika en mogelijk de Spaanse zon, terwijl Braamsluiers de oostelijke route nemen vanuit Oost-Afrika (zie Vogeltrekatlas.nl). Toeval dus?

Uitgebreide onderzoeken van Both & Visser (2001) in ons land wezen op een groot probleem bij de Bonte Vliegenvanger. Door de hogere voorjaarstemperaturen kwamen ze te laat voor de piek van het hoofdvoedsel voor de jongen. Doordat de temperatuur in hun winterverblijf in Afrika niet veranderde zouden ze niet goed kunnen reageren op een vroeger voorjaar bij ons. Uit recent onderzoek blijkt, dat ze toch op een of andere manier anticiperen en dat is ook in onze gegevens terug te zien. De eerste vogels arriveren een dag of vijf eerder, maar ook de mediaan vervroegt met enkele dagen.

Soms loop je bij een soort tegen valkuilen aan, zoals bleek bij de Kleine Karekiet. In een recent artikel van Sovon melden ze, dat vooral moerasvogels het snelst op klimaatverandering reageren. Als je de aankomstgrafiek over alle 40 jaar bekijkt, zie je inderdaad een spectaculaire vervroeging bij eerste en gemiddelde datum van wel

Figuur 7. Aankomstpatronen van eerste waarneming (blauw) en gemiddelde datum (rood) met trendlijnen van Zwarte Roodstaart, Bonte Vliegenvanger en Kleine Karekiet (1980-2019 en 1993-2019)

Een enkele Zwarte Roodstaart blijft afgelopen jaren door de zachtere winters bij ons hangen

2-3 weken. Wow, denk je dan! Tot je verder speurt en ontdekt, dat in de eerste jaren de twee lijnen wel érg dicht bij elkaar lopen... In die jaren werden erg weinig Karekieten ingestuurd (2-9/jaar) en pas vanaf begin jaren '90 lopen de aantallen geleidelijk op (7-20/jaar). Dat zijn de statistische instinkers bij domweg cijfertjes gebruiken! Want uit de grafiek vanaf 1993 blijkt, dat Kleine Karekieten wel iets vroeger aankomen, maar niet in het tempo vanaf 1980...

2020, wij blijven doorgaan

Veertig jaar is een goed moment om eens flink met alle resultaten te gaan stoeien. Daar wordt inmiddels een begin mee gemaakt. Ook een vergelijking met de aanpak van de Duitse Ornitho.de, Jaarrond Tuintelling en LiveAtlas lijkt interessant. De Duitse studie gaat uit van de tiende waarneming als maat voor de aankomst van een soort. Zou dat in ons werkgebied ook kunnen en spoort dat

dan met de lijn van onze mediaan? Er ligt speurwerk genoeg dus. De enthousiaste deelname van dit jaar betekent toch, dat we door kunnen gaan? Dus noteer je eerste waarnemingen en stuur ze in, ook in 2020!

Jos Pilzecker

Literatuur

Both, C. en M. Visser (2001). Adjustment to climate change is constrained by arrival date in a long-distance migrant bird. *Nature*, 411: 296-298.

<https://vroegevogels.bnnvara.nl/nieuws/europa-warmt-snel-er-op-dan-klimaatmodellen-voorspellen>

https://www.dda-web.de/downloads/publications/falke/66/koenig_et_al_2019_rueckblick_fruehling_2019.pdf

www.vogeltrekatlas.nl

Tabel 1. Eerste waarneming van een aantal andere soorten uit Waarneming.nl in 2019

Waarneming.nl	2019
Beflijster	06-apr
Bontbekplevier	21-apr
Bonte strandloper	01-mrt
Bruine kiekendief	02-mrt
Buidelmees	19-apr
Draaihals	15-apr
Engelse kwikstaart	19-apr
Grauwe klauwier	12-mei
Kemphaan	08-jan
Kluut	03-jan
Kwartel	29-apr
Kwartelkoning	17-mei
Lepelaar	03-jan
Nachtzwaluw	11-mei
Noordse kwikstaart	22-apr
Porseleinhoen	24-mrt
Regenwulp	05-apr
Rode wouw	07-jan
Snor	20-apr
Visarend	01-apr
Zwarte wouw	17-apr

Foto: Folklo Ehrhart

In begin jaren zijn er erg weinig Karekieten ingestuurd

Tabel 2. Fenologie 2019

gem. eerste = gemiddelde eerste datum
 gem. mediaan = gemiddelde mediane datum
 mediaan = mediane datum (gem. aankomst): datum waarop 50% van de gegevens binnen is
 N = aantal waarnemingen
 VWA-site = aantal dagen verschil met vroegste waarneming op de VWA-site/Waarneming.nl
 6-mrt V of 6-mrt L = opvallend vroege resp. late datum (buiten de standaarddeviatie)
 6-mrt V of 6-mrt L of 12 = nieuw 'record'

soort	'80-'18			'80-'10			2019		
	eerste datum	gem. eerste	gem. mediaan	eerste	mediaan	aantal	verschil met Wrn.nl		
Zomertaling	27-feb	19-mrt	04-apr	19-mrt	24-mrt V	15	0		
Wespendief	28-mrt	23-apr	02-mei	01-mei	(9-mei)	3	+9		
Boomvalk	01-mrt	11-apr	26-apr	16-apr L	27-apr	8	+1		
Scholekster	(1-jan)	20-jan	01-mrt	13-feb L	23-feb	10			
Kl. Plevier	03-mrt	24-mrt	13-apr	17-mrt	27-mrt	17	-21		
Grutto	27-jan	19-feb	06-mrt	19-feb	11-mrt	20	-2		
Zw. Ruiters	02-feb	03-apr	21-apr	06-apr	22-apr L	4	-4		
Tureluur	26-jan	14-mrt	22-mrt	09-mrt	19-mrt	10			

soort	'80-'18	'80-'10	2019				verschil met Wrrn.nl
	eerste datum	gem. eerste	gem. mediaan	eerste	mediaan	aantal	
Groenp.ruiter	06-mrt	10-apr	24-apr	17-apr	22-apr	14	+14
Bosruiter	29-mrt	22-apr	04-mei	22-apr	04-mei	10	-2
Oeverloper	14-mrt	05-apr	22-apr	13-apr	24-apr	5	
Visdief	24-mrt	12-apr	24-apr	06-apr	18-apr	16	-7
Zwarte Stern	03-apr	17-apr	30-apr	18-apr	26-apr	<u>16</u>	0
Zomertortel	19-mrt	22-apr	04-mei	6-mei L	11-mei L	4	-2
Koekoek	29-mrt	16-apr	26-apr	09-apr	22-apr	18	-2
Gierzwaluw	03-apr	18-apr	29-apr	19-apr	2-mei L	17	-3
Boerenzwaluw	10-mrt	24-mrt	08-apr	18-mrt	01-apr	<u>24</u>	-7
Huiszwaluw	28-mrt	11-apr	23-apr	31-mrt	13-apr V	<u>18</u>	0
Oeverzwaluw	20-mrt	15-apr	23-apr	27-mrt	7-apr V	<u>17</u>	-10
Boompieper	02-mrt	20-mrt	08-apr	30-mrt	06-apr	13	0
Gele Kwikstaart	23-feb	23-mrt	15-apr	22-mrt V	13-apr	16	0
Tapuit	23-mrt	07-apr	19-apr	29-mrt V	23-apr	10	0
Blauwborst	15-mrt	27-mrt	10-apr	23-mrt	04-apr	14	-2
Roodb.tapuit	14-feb	10-mrt	25-mrt	12-mrt	23-mrt	10	
Paapje	14-mrt	22-apr	29-apr	20-apr 4x!	26-apr	11	-1
Gekr. Roodst.	24-mrt	07-apr	21-apr	05-apr	19-apr	<u>19</u>	0
Zw. Roodstaart	26-jan	13-mrt	01-apr	22-mrt	06-apr	13	
Nachtegaal	15-apr	20-apr	01-mei	20-apr	27-apr	8	-4
Sprinkhaanz.	05-apr	21-apr	25-apr	17-apr	26-apr	9	0
Rietzanger	02-apr	23-apr	26-apr	6-apr V	24-apr	8	-4
Bosrietzanger	15-apr	26-apr	09-mei	4-mei L	20-mei L	11	0
Kleine Karekiet	02-apr	24-apr	09-mei	20-apr	25-apr V	15	-1
Grote Karekiet	10-apr	29-apr	09-mei	11-mei L	13-mei	4	0
Spotvogel	14-apr	29-apr	14-mei	04-mei	15-mei	10	-1
Zwartkop	26-feb	26-mrt	12-apr	2-mrt V	30-mrt V	21	-5
Tuinfluiser	28-mrt	14-apr	28-apr	6-apr V	24-apr	12	+12
Grasmus	04-apr	17-apr	29-apr	7-apr V	20-apr	19	-1
Braamsluiper	19-mrt	12-apr	25-apr	7-apr 2x	18-apr V	18	0
Fitis	01-mrt	24-mrt	07-apr	27-mrt 2x	06-apr	20	-3
Tjiftjaf	09-feb	08-mrt	19-mrt	15-feb V	17-mrt	22	0
Fluiser	05-apr	22-apr	29-apr	21-apr	28-apr	8	0
Gr Vliegenv.	01-apr	23-apr	04-mei	5-mei L	11-mei L	6	-15
Bonte Vliegenv.	25-mrt	13-apr	25-apr	7-apr 2x	21-apr	14	-4
Wielewaal	24-apr	02-mei	10-mei	15-mei L	(18-mei L)	3	-13

Topshot: Groene Specht

Ik had het Groene Spechtenkind al enige dagen achtereen horen bedelen in de oude larix bomen naast mijn balkon hoog in de Zwitserse bergen, maar meer dan een glimps was me niet gegund, en al helemaal geen fotografeerbare glimps. Maar toen de dag van vertrek begon te naderen, beekroop me het gevoel dat er toch wel iets vast te leggen moest zijn en platliggend op dat zojuist beschreven balkon ben ik aan de wacht begonnen. En jawel: het geduld werd ruimschoots beloond want enige tijd later vloog het jong omlaag, duidelijk haalbaar

voor mijn apparatuur en tot mijn immense blijdschap voegde ook nog een der ouders zich bij hem en was ik met kloppend hart getuige van het voederen. Dat de foto's nog redelijk scherp geworden zijn mag een wonder heten: ik stond nadien te trillen op mijn benen: voor mij een echt topshot!!!!

Jeannette Weijers

Ook een topshot gemaakt? Stuur je foto mét verhaal in 100 woorden aan de redactie!

Foto's: Jeannette Weijers

Vogelaar in de kijker: Bert Jager

Leeftijd: 64 jaar

Woonplaats: Arnhem

Vertel iets over je zelf, bijvoorbeeld: wat voor werk of andere activiteiten doe je, wat vind je belangrijk in het leven, wat doe je het liefst in je vrije tijd?

In mijn werkzame leven was ik accountant/econoom. Onder andere was ik hoofd financiën bij Vogelbescherming Nederland. Nu ben ik veel aan het fietsen, tuinieren, tennissen en ben met m'n stamboom bezig. Verder ben ik taalmaatje voor anderstaligen, op dit moment een enthousiaste Syrische jongeman. Dat is ook voor jezelf ontzettend leerzaam.

Wanneer ben je begonnen met vogelen, hoe ging dat en wat was de aanleiding?

Wanneer ben je lid van onze vogelwerkgroep geworden? Door het radioprogramma 'Weer of geen weer' (nu: Vroege Vogels) van Bert Garthoff en de bijbehorende tekeningen in de VARA-gids van Rein Stuurman werd in de jaren '70 de belangstelling voor vogels gewekt. Ik woonde toen in Groningen. Met de Drentse bossen in het zuiden, de weilanden in het noorden en de Wadden dichtbij waren er vele vogels, maar pas na de verhuizing naar Arnhem en het lidmaatschap van de vogelwerkgroep begin jaren '90 werd de belangstelling een passie.

Wat doe je zoal voor de werkgroep, en waar ben je vooral druk mee? Bij de vogelwerkgroep ben ik o.a. penningmeester geweest, cursusorganisator van de beginnerscursus en verzorg ik excursies in het Sonsbeekpark/

Warnsborn. Ook geef ik lezingen voor het bredere publiek over vogels in en rond de stad Arnhem. Nadat ik gestopt ben met werken heb ik de BMP-cursus van Sovon afgerond (aanrader!). Bij Sovon ben ik lid van de ledenraad namens het district Veluwe geworden. Ook doe ik de MUS-telling in mijn eigen postcodegebied.

Wat is je favoriete vogelgebied in het werkgebied en waarom?

Het mooie van ons werkgebied is de verscheidenheid aan biotopen. Bossen, zandvlakten, heide, uiterwaarden, maar ook parken en stedelijk gebied. Mijn absoluut favoriete gebied is mijn tuin. Onze vijver heeft zelfs Mandarijneenden aangetrokken en de laatste jaren komt rond maart altijd een geringde Wilde Eend (v). Informatie waar Frank Majoor blij van wordt. Dicht bij huis zijn Sonsbeekpark en Warnsborn favoriet en Meinerswijk en het NP Hoge Veluwe liggen op fietsafstand van huis. Azewijnse Broek en Havikerwaard zijn alleen maar voorbeelden van de paradijsjes in ons grote gebied, waar ik graag kom.

Wat was je leukste/ontroerendste/opwindendste waarneming?

Van iedere Goudvink of Appelvink in de tuin word ik nog steeds blij, en het succes van het spechtenblok is niet te evenaren: zowel Boomklever als Grote Bonte Specht zijn daar vaste gast. Maar heel bijzonder was een waarneming lang geleden: ik reed over de Schelmseweg ter hoogte van Valkenhuizen naar een vogelvriend in Velp en zag in de ooghoeken iets raars in het weiland lopen. Terug met z'n

tweeën. Bleek het een Heilige Ibis! Die heeft de krant nog gehaald. Zo zie je maar, altijd opletten, je weet nooit wat je tegenkomt.

Wat vind je leuk aan de werkgroep en wat zou je graag verbeteren? Wil je nog iets anders kwijt aan de lezers van Vlerk?

De werkgroep heeft zich ontwikkeld van een klein clubje ervaren rotten tot een veel bredere groep vogelaars. Daardoor is de drempel tot toetreding verlaagd en kunnen we zelf een stuk educatie doen naar een hoger kennisniveau. Dat is zeer positief. Onze huidige voorzitter heeft ooit een beginnerscursus gevolgd. Mooi toch? En de kennis wordt op een heel natuurlijke manier vergroot, door de excursies en lezingen. Prettig is dat

de ervaren vogelaars altijd bereid zijn de minder ervaren kijkers te vertellen waar je op moet letten.

Ook fijn aan onze werkgroep is het grote aantal jongeren en de samenwerking met de studentenvereniging van Van Hall Larenstein: LaarX.

Wat ik kwijt wil aan de lezers? Kom uit je stoel en doe mee aan de excursies en lezingen, maar ook aan de tellingen of aan het verenigingsgebeuren (redactie, bestuur, excursiecommissie enzovoorts). Een bijdrage leveren aan de kennis van vogels of aan onze club is extra leuk.

Foto: Hammeke Ockhuysen

Bert Jager in de Extremadura, kijkend naar nesten van Vale Gieren.

Ringterugmeldingen 37

In deze aflevering één vogel, een Kolgans, met een flink aantal aflezingen. Jos Pilzecker heeft er een lezenswaardig verhaal van gemaakt. Naast de fenologie in het voorjaar blijkt hij ook bezig met die in het najaar. Heb je een terugmelding, geef die door aan Jan of maak er zelf een verhaal bij.

Kolgans zwart VPE

Jos begint zijn verhaal als volgt. Op 3 november kon ik in de Bronkhorsterwaarden in een groep van rond 1400 Kolganzen de halsring aflezen. Na invoeren op www.geese.org zag ik een interessante levensloop verschijnen. Dick Jonkers ringde de vogel als volwassen vrouwtje op 12 december 2005 langs de Eem nabij het Eemmeer. Ze is dus nu minstens 15 jaar oud (ganzen kunnen wel 29 jaar worden) en is in de tussentijd al 86 x afgelezen!! Al bij het ringen vergezelde de vaste partner met halsring VPB haar. Hij zat ook dit voorjaar nog steevast binnen enkele meters afstand (mededeling WJ de Wilde).

Dezelfde winter, waarin ze geringd was, is ze driemaal gezien in de regio Kleve, maar daarna ook nog bij Steenderen. Dan volgt het enige jaar zonder meldingen. In de jaren daarna tekent zich een vrij duidelijk patroon af met zo te zien andere stopplaatsen op de heen-en terugreis:

- Op de heenweg naar het broedgebied komt ze tussen begin oktober en begin november meermaals in Brandenburg en Sachsen in Noord-Duitsland aan de grond. (5 wrn.)
- Het broedgebied is helaas niet bekend,

niet zo gek in de onafzienbare toendra's van Siberië. Wel is er een waarneming in een ruigroep op het eiland Kolguev in de Barentssee op 12 augustus 2011, ongeveer 3000 km van de ringplaats.

- De terugweg loopt via Litouwen tussen half maart en half april. (4 wrn.)

Vanaf 2007 liggen alle winterwaarnemingen aan weerszijden van de IJssel tussen Brummen en Zutphen. Ze wordt elk jaar afgelezen in wisselend aantal per winter (van 1 tot liefst 15 x). Vaak valt de eerste waarneming in november, maar er zijn ook drie winters dat ze pas in januari wordt gezien. Hebben we haar gemist of heeft ze toch ergens anders gezeten? De vroegste datum is die van dit jaar, dus 3 november. De 'aankomst', lees eerste aflezing, lijkt wat vroeger te worden, in tegenstelling tot de landelijke trend, maar dit wordt vermoedelijk sterk beïnvloed door de toegenomen waarnemingen vanaf 2014. De laatste waarneming van de winter ligt vaak in midden maart. We gaan het zien.

Jan Schoppers

Foto: Jeannette Weijers

Kolganzen langs het Pannerdensch Kanaal

Oproep bijzondere waarnemingen

Hierbij een oproep aan alle lezers van ons blad Vlerk: zou het niet een leuk idee zijn om alle bijzondere waarnemingen die jullie gaan indienen bij waarnemingen.nl ook door te sturen naar de redactie? Als het kan in de vorm van een kort verhaaltje waarin de omstandigheden die tot de bijzondere ontdekking hebben geleid ook aan bod komen.

Zijn er lezers die technische hobbels ondervinden bij het indienen van die waarnemingen? Ook aan hen een verzoek. De redactie is bezig met het inventariseren van ongemakken die gepaard kunnen gaan met de installatie en het gebruik van Obsmap. Dus graag reactie naar redactie!!!

Activiteitenprogramma winter 2019/2020

LEZINGEN

14 januari 2020

Mystery bird - nieuwjaarsborrel

De lezingencommissie is bezig met de voorbereiding van een avond Mystery Bird. Daarvoor zijn we op zoek naar foto's van vogels. Nu eens niet de beste en mooiste foto's die je hebt, maar de missers: foto's waar de vogel nog net een beetje te zien is. Het zijn dit soort foto's, die we graag willen inzetten in een vrolijke vogelkwis onder de titel "Mystery Bird".

Het idee voor Mystery Bird hebben we overgenomen van Vogelwacht Flevoland (met toestemming). Tijdens de avond worden foto's van vogels getoond, maar zo dat je niet gelijk ziet welke vogel dat is. Die zit net verscholen of met z'n kop onder water, de foto is niet helemaal scherp of de vogel vliegt net op of wat dan ook. Er moet wat te

raden zijn, want dat is net de opzet. De foto's worden getoond en de aanwezigen moeten raden welke vogel ze zien. Nadat de foto's zijn bekeken worden de goede antwoorden besproken: waarom is het nu die vogel, waaraan kun je dat zien.

Heb je zulke foto's dan ontvangen we ze graag. Vermeld er wel bij welke vogel op de foto staat, want het goede antwoord gaan we na afloop natuurlijk vertellen. De ervaring leert, dat dit een vrolijke, gemakkelijke en ontspannende activiteit is, die ook nog eens zeer leerzaam is: je leert immers vogels determineren onder moeilijker omstandigheden. Stuur je foto's naar lezingen@vogelwerkgroep-parnhem.nl uiterlijk 28 december. Nadere details over de avond volgen nog via mail of via de website

Deze bijzondere avond zal uitlopen in onze jaarlijkse nieuwjaarsborrel: zie ook het artikel **VAN HET BESTUUR** eerder in deze vlerk.

Zaterdag 8 februari 2020

Landelijke ijsvogeldag

Na het grote succes van vorig jaar wordt ook dit jaar weer een Landelijke Ijsvogeldag georganiseerd, dit keer bij Hogeschool Van Hall Larenstein, Larensteinselaan 26a, 6882 CT Velp. Van onderzoekers tot hobbyisten, iedereen met interesse in deze kleurrijke vogel is van harte uitgenodigd om deze dag bij te wonen. Er zal een breed scala aan onderwerpen zijn, die alle te maken zullen hebben met ijsvogels in Nederland. Op deze dag kunnen veel kennis en ervaringen uitgewisseld worden, hetgeen de ijsvogels hopelijk ten goede komt. Opgave voor deze dag kan door middel van een e-mail naar ijsvogeldag@gmail.com onder vermelding van naam en woonplaats.

11 februari 2020

Arjan dwarshuis – Big Year

Op dinsdag 11 februari 2020 zal Arjan Dwarshuis vertellen over zijn Big Year. In 2016 heeft hij 6852 vogelsoorten waargenomen (ongeveer 65 procent van alle vogelsoorten ter wereld), waarmee hij een wereldrecord vogels kijken neerzette.

Arjan zegt over zijn lezing: "Tijdens deze lezing zal ik jullie vertellen wat mij heeft doen besluiten om aan dit avontuur te beginnen. Welke voorbereidingen gingen aan mijn Biggest Year vooraf en hoe lang van te voren ben ik hiermee begonnen? Hoe kan je een dergelijke vogelrace rond de wereld meer diepgang geven en hoe documenteer je alles. Daarbij vertel ik graag

Foto: Sijm Smit

Zaterdag 8 februari 2020: Landelijke ijsvogeldag

waar mijn passie voor vogels nou eigenlijk vandaan komt.”

Tijdens de lezing neemt hij ons mee op een duizelingwekkend avontuur door maar liefst 40 verschillende landen en langs 6852 vogelsoorten. Door te vertellen over zijn hoogte- en dieptepunten krijgen we een beeld hoe een Big Year precies in zijn werk gaat. Uiteraard zullen deze verhalen worden verteld aan de hand van spectaculaire foto's en fragmenten uit de film Arjans Big Year. Deze film is gemaakt door Michiel van den Bergh, die Arjen volgde door onder andere Indonesië en Ghana.

Tijdens zijn Big Year spotte Arjan Dwarshuis niet alleen vogels, hij zamelde ook geld in voor het Birdlife Preventing Extinctions Programme, een baanbrekend beschermingsprogramma van Birdlife International, dat zich inzet voor de 500 meest bedreigde vogelsoorten ter wereld. Inmiddels staat de teller op ruim 40 duizend Euro. Tijdens de avond is het boek Een bevlogen jaar van Arjan Dwarshuis te koop en wil hij het boek signeren.

Entree is vijf euro. Nadere gegevens volgen. Wie alvast een indruk wil krijgen: zie <https://youtu.be/B9EvkSLYcDM>

EXCURSIES

11 januari 2020

Watervogel excursie: de Bijland

In de winter is het erg stil op De Bijland, geen ronkende motorboten, maar is het een verblijfplaats voor veel soorten watervogels. De plas wordt ook gebruikt door meeuwen en ganzen als slaappleats. 's Ochtends is het een spektakel als deze vogels vertrekken naar de voedselgebieden. Reden om er al

vroeg bij te zijn met deze excursie. Tijdens de rondwandeling zijn er de typische wintergasten als Brilduiker, Zaagbek en Nonnetje te verwachten. Ook is er kans op bijzondere waarnemingen als IJsvogel, Dodaars en wie weet een zeldzame duiker. Vanaf de oevers hebben we telkens een ander zicht op het water en de waar te nemen soorten. De wilgenbegroeiing op de oevers is in de winter aantrekkelijk voor kleine zangvogels die er in groepjes rondtrekken. De wandeling gaat rond de plas, we doen de oevers van de rivier aan en lopen nog een stukje langs oude kleigaten. De wandeling is ongeveer 8 km lang en we vertrekken om 7.30 vanaf de parkeerplaats Puttmanskrib in Herwen. Opgave via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 9 februari 2020

Fietsexcursie duivense broek

We gaan op zoek naar roofvogels en reigers!! Start 9 uur, duur ca 3 uur. Details en opgave via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 16 februari 2020

Vroege vogelzang op Landgoed Warnsborn

Start 8 uur, duur ca 2 uur
Details en opgave via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 23 februari 2020

Vroege vogelzang op landgoed de Hemelsche berg - Oosterbeek

Start: 8 uur, duur ca 2 uur
Details en opgave via de website www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Dagexcursie Prunjepolder Schouwen Duiveland In een plasdras gebied bij Zierikzee zijn veel watervogels waar te

nemen, vooral bij hoogwater op de Oosterschelde. Dan overtijen de steltlopers, eenden en ganzen binnendijks. Als de tijd het toelaat gaan we aangrenzende gebieden bezoeken zoals buitengaats van de Brouwersdam en Kwadenhoek op Flakkee. Vanaf 6:00 tot 20:00 uur. Details en opgave via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 22 maart 2020

Bosvogels en spechten op landgoed

Beekhuizen - Velp Start: 7 uur, duur ca. 3 uur
Details en opgave via de website:
www.vogelwerkgroeparnhem.nl

Zondag 19 april 2020

Dagexcursie Buitenpolder Munnikenland

De uitgestrekte Buitenpolder Munnikenland, een uiterwaard tussen de Waal en de afgedamde Maas, dichtbij Slot Loevestein is een paar jaar geleden teruggegeven aan de natuur. We gaan op zoek naar watervogels en zangvogels. Vertrek uit Arnhem: 6.30 uur. Details en opgave via de website: www.vogelwerkgroeparnhem.nl

SOVON TELLINGEN zie: www.sovon.nl

13-29 december 2019

Slaaplaatsteelling Grote Zilverreiger

16 december 2019 - 1 januari 2020

Punt Transect Telling (PTT)

3-19 januari 2020

Slaaplaatsteelling Ganzen & Zwanen

18 Januari 2020

Midwinter-, watervogel-, ganzen- en zwanentelling

25-27 januari 2020

Nationale Tuinvogeltelling

Zaterdag 15 februari 2020

Watervogeltellingen binnenland

Zaterdag 14 maart 2020

Watervogeltellingen binnenland en slaaplaatsteelling Scholekster, Kemphaan en Wulp

Foto: Folklo Erhart

Tijdens de excursie naar de Bijland op 11 januari 2020 zijn Nonnetjes te verwachten

Contactpersonen

Broedvogeltellingen Veluwezoom

Broedvogeltellingen Gelderse Poort

Trektellingen

Watervogeltellingen

Slaaplaattellingen

Voorjaarsfenologie

Gierzwaluwen

Wetlandwacht Gelderse Poort

Excursies

Waarnemingenarchief

Stadsvogeladviseur Arnhem-noord

Stadsvogeladviseur Arnhem-zuid

Adviseur vogelbescherming

Cor de Vaan, 026-4428329, wielewaal.cdv@gmail.com

Joost van Bruggen, 024-7410441, joost.vanbruggen@sovon.nl

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Jan Schoppers, 026-4955556, jan.schoppers@sovon.nl

Jos Pilzecker, 0575-561042, jospilzecker@hetnet.nl

Theo Verhoeven, 026-3114227, t.verhoeven9@chello.nl

Eugene Driessen, 0316-224377, ejgm.driessen@gmail.com

excursies@vogelwerkgroeparnhem.nl

Admin Waarneming.nl: Ronald Stolk, adm.vwg.arnhem@gmail.com

Vacant

Ronald Schrijber, 06-12380728, ronels@xs4all

Ruud Reddingius, 0642870903, r.reddingius@upcmail.nl

De redactie draagt geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen en behoudt zich het recht voor artikelen te weigeren of in te korten c.q. veranderingen aan te brengen. Overname van artikelen of gegevens uit artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de vogelwerkgroep (voorzitter@vogelwerkgroeparnhem.nl) die daarover afspraken maakt met de auteur/onderzoekers. Het kan voorkomen dat er kosten in rekening worden gebracht.

Richtlijnen voor Vlerk-bijdragen

Tekst: Overleg vooraf met de redactie hoeveel ruimte er voor je artikel is. Stuur je artikel toe als platte tekst, dus zonder opmaak: gebruik bijvoorbeeld geen tabs, verschillende lettertypes of automatische opmaakstijlen. Maak je tekst luchtig en overzichtelijk met tussenkopjes. Je kan altijd een concept naar de redactie sturen voor tips over inhoud en omvang.

Illustraties: Stuur alle illustraties (tabellen, grafieken, kaartjes, foto's) als losse bestanden mee en geef in de tekst aan waar ze moeten staan. Zorg ervoor dat de lezers illustraties gemakkelijk kunnen begrijpen: voeg een legenda, bijschrift en/of duidelijk kop toe.

Tabellen en diagrammen: als Excel-bestand zonder opmaak, dus geen samengevoegde cellen, witranden of tekstopmaak.

Foto's en kaarten: liefst als jpeg-bestand, zo groot mogelijk en minimaal 1 MB of 2000 pixels breed (300 dpi).

Redactie en schrijfhulp: De redactie van de Vlerk corrigeert altijd taal- en typfouten en verbetert waar nodig de leesbaarheid. Bij plaatsgebrek kan de redactie teksten inkorten in overleg met de auteur. Als je tips kan gebruiken bij het schrijven, helpt de redactie je graag verder.

Vlerk

Jaargang 36 nummer 4 December 2019

129	Van de redeactie	<i>Jeannette Weijers</i>
130	Van het bestuur	<i>Herman Boesveld</i>
132	Leeftijdsopbouw broedende Koolmezen Wehlse Bos	<i>Maarten Hageman</i>
142	Verslag excursie Tiengemeten: 15 september 2019	<i>Bert Jager</i>
145	Expeditie Rottumeroog: 10 september 2019	<i>Piet Bus & Herman Slot</i>
148	Inleiding en verslag fiets-wandelexcursie Lingezegen	<i>Eite Boonstra & Koos Dansen</i>
150	Eiland in zicht	<i>Herman Boesveld</i>
152	Fenologie 2019: late aankomsten in het 40e jaar!	<i>Jos Pilzecker</i>
161	Topshot: Groene Specht	<i>Jeannette Weijers</i>
162	Vogelaar in de kijker	<i>Bert Jager</i>
164	Ringterugmeldingen 37	<i>Jan Schoppers</i>
165	Oproep bijzondere waarnemingen	<i>Jeannette Weijers</i>
165	Activiteitenprogramma winter 2019/2020	<i>Het bestuur</i>

Onbestelbaar? Graag retour aan
Vogelwerkgroep Arnhem e.o.
p.a. Arnhemuidenhoek 16,
6845 CN Arnhem